MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

LINA DAUKŠAITĖ

FIZINIŲ ASMENŲ PAJAMŲ ŠALTINIAI IR JŲ APMOKESTINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Doc. Dr. Gintaras Černius

VILNIUS, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

FIZINIŲ ASMENŲ PAJAMŲ ŠALTINIAI IR JŲ APMOKESTINIMAS

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N30005

Vadovas

Doc. Dr. G. Černius

201.. ....

Recenzentas

201.. ....

Atliko

FVmns0-02 gr. stud.

L. Daukšaitė

2011 12 .....

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS 7
1. PAJAMŲ IR MOKESČIŲ SAMPRATA 9
1.1 Pajamų samprata 9
1.2 Fiziniams asmenims taikomi mokesčiai, jų samprata ir raida 13
2. GYVENTOJŲ PAJAMŲ RŪŠYS IR JŲ APMOKESTINIMAS 19
2.1 Darbo santykių apmokestinimo ypatumai 21
2.2 Laisvai samdomų darbuotojų apmokestinimas 23
2.3 Pajamų iš kūrybinės veiklos apmokestinimas 26
2.4 Verslininkų gaunamų pajamų apmokestinimo ypatumai 27
2.5 Gyventojų pajamų, gautų iš investicijų, apmokestinimas 30
3. GYVENTOJŲ GAUNAMŲ PAJAMŲ APMOKESTINIMO PALYGINIMAS 37
4. GYVENTOJŲ NUOMONĖS APIE PAJAMAS IR MOKESČIUS TYRIMAS 46
4.1 Tyrimo metodika 46
4.2 Respondentų pajamų šaltinių analizė 50
4.3 Respondentų mokesčių planavimo analizė 53
IŠVADOS IR SIŪLYMAI 58
LITERATŪRA 60
ANOTACIJA 63
ANOTATION 64
SANTRAUKA 65
SUMMARY 66
PRIEDAI 67

PRIEDAI

1 PRIEDAS. Apklausos anketa, pateikta respondentams.....68

2 PRIEDAS. VMI duomenys apie vidutiniškai vienam asmeniui išmokėtas pajamas pagal pajamų rūšių grupes.....71

LENTELĖS

1 lentelė. Duomenys apie išmokas gyventojams pagal pajamų rūšis.....19
2 lentelė. Su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų apmokestinimas.....37
3 lentelė. Individualios veiklos pagal pažymą pajamų apmokestinimas.....38
4 lentelė. Darbo užmokesčio mokesčiai sumažinus piniginį atlyginimą.....40
5 lentelė. Individualios veiklos pajamų ir autorinių atlyginimų apmokestinimo palyginimas.....41
6 lentelė. Savininkų iš įmonės išsiimtų lėšų apmokestinimo palyginimas.....43
7 lentelė. Bendroji informacija apie respondentus.....48
8 lentelė. Respondentų uždirbamos pajamos ir pasitenkinimas jomis.....51
9 lentelė. Respondentų noras keisti ar papildyti dabartinius pajamų šaltinius.....52
10 lentelė. Respondentų dabartinis ir siekiamas pajamų šaltinis.....53
11 lentelė. Respondentų naudojimasis GPM lengvatomis.....54
12 lentelė. Respondentų domėjimasis mokesčiais.....54
13 lentelė. Duomenys apie tai, ar respondentai žino, kur kreiptis mokestinei konsultacijai.....56

PAVEIKSLAI

1 pav. Pinigų srauto kvadrantas.....11
2 pav. Pajamų ir joms taikomų mokesčių ryšys.....17
3 pav. Tam tikras išmokas gavusių asmenų kiekis.....20
4 pav. Savarankiškai ir pagal darbo sutartis dirbančių skaičius Lietuvoje, 2010 m.....25
5 pav. Užmokesčio sudėtis darbo santykių ir individualios veiklos atveju.....39
6 pav. Bendrieji klausimai apie respondentus.....47
7 pav. Informacija apie respondentų pajamų šaltinius.....49
8 pav. Klausimai, atskleidžiantys respondentų mokestines žinias.....49
9 pav. Respondentų suvokimas, kas yra pajamos.....50
10 pav. Respondentų siekiamos pajamos per mėnesį.....52
11 pav. Respondentų mokestinių žinių priklausomybė nuo uždirbamų pajamų.....55
12 pav. Respondentų polinkis planuoti mokesčius.....55

ĮVADAS

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Ekonomikoje galima rasti daugybę asmenų skirstymo į tam tikras grupes kriterijų, tačiau dažniausiai pasitaikantis- pajamų dydis. Tai įrodo, kokią svarbią vietą visuomenėje, kurioje vis auga poreikių ir norų lygis, užima turimas turtas ir materialinė asmens gerovė, todėl paprastai kyla klausimas, kokiu būdu pagerinti savo būvį padidinant pajamas bei nustatant naujus jų gavimo šaltinius.

Kad ir kiek uždirbtų samdomas darbuotojas, paprastai kiekvieno nuomone ta suma yra per maža, tačiau retas žmogus drįsta ieškoti kitų pinigų gavimo metodų ir visuotinai priimtina bei elementariai suprantama, jog didžioji dauguma lietuvių pajamas gauna būtent darbo santykių pavidalu. Tačiau tai nėra vienintelė sritis, leidžianti uždirbti pastovias ir neretai didesnes pajamas, todėl svarbu mokėti palyginti skirtingas alternatyvas, nustatyti jų pranašumus ir trūkumus, surasti būdus, kaip įveikti būsimus sunkumus ir gauti didžiausias pajamas.

Vieni autoriai informuoja apie tai, kaip tam tikras pajamas uždirbti, kiti nurodo, kur investuoti ar kokiu pavidalu saugoti savo pinigines lėšas, kad nenuvertėtų, treti pataria, kaip efektyviai sutaupyti, tačiau visoje šioje informacijos gausoje mažiausiai pateikiama analizės ir faktų apie tai, kurie pajamų šaltiniai yra naudingiausi įvertinus apmokestinimą, kuris neretai lengviausiai uždirbamas pajamas paverčia mažiausią grąžą turinčiomis. Šioje situacijoje būtina domėtis ne tik pinigų uždirbimu, bet ir savo prievolėmis valstybei, norint pasirinkti optimaliausią pajamų gavimo būdą.

Priimant sprendimus dėl naujų pajamų šaltinių paieškos galima sukurti visiškai naują perspektyvų produktą ar paslaugą arba tiesiog atsižvelgti į užsienio rinkas, „pasiskolinant“ iš jų tai, kas ten yra pelninga, bet Lietuvoje dar neatrasta, ir priderinant prie vietinės rinkos poreikių. Kad ir koks pajamų gavimo būdas pasirenkamas, svarbiausia, jog toks sprendimas būtų gerai apsvarstytas, palygintas su kitomis galimybėmis, todėl būtina sugebėti analizuoti ne tik riziką, šių pajamų gavimo galimybes, bet ir mokesčius, kurie paprastai turi lemiamos įtakos uždirbtų pajamų dydžiui. Įmonių valdantieji organai tuo tikslu paprastai samdo apskaitą tvarkančius asmenis, tačiau gyventojams mokestinius aspektus tenka išmokti patiems, todėl bandymas išvengti šios srities analizės gali tapti didele klaida.

Tyrimo hipotezė: žmonės neplanuoja savo pajamų atsižvelgdami į mokesčius.

Tyrimo problema: kodėl žmonių asmeninių finansų valdymui svarbu išmanyti ir planuoti jų gaunamoms pajamoms taikomus mokesčius?

Tyrimo objektas: fizinių asmenų pajamų šaltiniai ir jų apmokestinimas.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti fizinių asmenų pajamų šaltinius bei palyginti jų apmokestinimą Lietuvoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokesčių sampratą ir pateikti jų funkcijas;

2. Visapusiškai ir išsamiai pateikti bei palyginti fizinių asmenų pajamų šaltinius;

3. Nustatyti populiariausius fizinių asmenų pajamų šaltinius bei nurodyti tokį pasirinkimą lemiančius veiksnius;

4. Išanalizuoti skirtingų fizinių asmenų pajamų šaltinių apmokestinimo panašumus ir skirtumus;

5. Pateikti respondentų nuomones, susijusias su pajamų uždirbimu ir apmokestinimu.

Tyrimo šaltiniai. Magistro baigiamojo darbo pagrindas: Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai, publikacijos internete ir mokslinė literatūra.

Tyrimo metodai.

Teoriniai tyrimo metodai: mokslinės literatūros bei teisės aktų analizė, sisteminimas ir apibendrinimas**.**

Empiriniai tyrimo metodai: statistinės informacijos sisteminimas ir analizė. Struktūrizuota respondentų apklausa, duomenų analizė, apibendrinimas. Šiuo tyrimo metodu buvo siekiama gauti objektyvią informaciją apie apmokestinimo įtaka fizinių asmenų uždirbamoms pajamoms bei verslumui.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados, anotacijos ir santraukos lietuvių bei anglų kalbomis, literatūros ir šaltinių sąrašai. Išsikelti tyrimo uždaviniai atsispindimi darbo struktūroje: 1 - ajame skyriuje pateikta mokesčių samprata ir gyventojų pajamų šaltinių rūšys, 2– lyginama įvairių Lietuvos gyventojų pajamų šaltinių pasirinkimas ir jų apmokestinimo ypatumai, 3- ajame skyriuje pateikti praktiniai skirtingo apmokestinimo pavyzdžiai, o 4- ajame atlikta respondentų anketinės apklausos duomenų analizė ir apibendrintas tyrimas.

1. PAJAMŲ IR MOKESČIŲ SAMPRATA

1.1 Pajamų samprata

Ekonomikos moksle, ūkinių subjektų praktinės veiklos apskaitoje bei kasdieninėje kalboje vartojami labai įvairūs pajamas apibūdinantys terminai, pavyzdžiui: bendrosios pajamos, grynosios pajamos, darbo pajamos, disponuojamosios pajamos, piniginės pajamos, realiosios pajamos ir t.t. Šį pajamų sąvokų sąrašą galima būtų tęsti. Kalbant apie namų ūkius, pajamomis paprastai laikoma per tam tikrą laiką uždirbtų (arba gautų) pinigų suma, tačiau šis apibrėžimas nėra tikslus, kadangi nepaisant to, kad pajamos paprastai siejamos su pinigais, ne visada jos yra piniginės išraiškos. Pagal Viliją Aleknevičienę (2005) namų ūkio pajamos- dalis valstybės nacionalinių pajamų, sukuriamų produkcijos gamybos ir realizavimo bei paslaugų teikimo procese ir skiriamų materialiesiems ir dvasiniams visuomenės narių poreikiams tenkinti. Šios pajamos skirstomos į bendrąsias ir pajamas iš santaupų. Bendrosios pajamos gali būti piniginės ar natūrinės išraiškos bei kompensacijos ir lengvatos. Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (toliau- GPMĮ) pateikiamas platesnis jų apibrėžimas- pajamos – pozityviosios pajamos, taip pat per mokestinį laikotarpį gautas atlygis už atliktus darbus, suteiktas paslaugas, už perduotas ar suteiktas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turtą ar lėšas ir (arba) kita gauta nauda pinigais ir (arba) natūra, išskyrus tam tikrus nustatytus išimtinius atvejus. Taigi pirmiausia būtina pastebėti, jog pajamos gali būti tiek piniginės, tiek natūrinės išraiškos. Piniginės pajamos, kurios sudaro didžiausią daugelio namų ūkių pajamų dalį, yra vienas svarbiausių gyvenimo lygį lemiančių kriterijų, kita vertus, ne mažiau svarbios yra ir pajamos natūra - neatlygintinai, mainais arba lengvatine kaina (konkrečiam gyventojui dėl tam tikrų interesų ar sandorių įtakos nustatyta mažesne negu tikroji rinkos kaina) gautas nuosavybėn arba naudoti (neįgyjant nuosavybės teisės) turtas arba gautos paslaugos, taip pat kita gauta nauda (jei naudos davėjas turėjo tikslą naudą duoti konkrečiam asmeniui), kai gauto turto, paslaugų ar kitos naudos ekvivalentas pinigine išraiška pagal GPMĮ nuostatas būtų priskiriamas pajamoms.

Pajamos paprastai yra kriterijus, kurio atžvilgiu lyginami tam tikri ekonominiai, socialiniai rodikliai ar net nustatoma žmonių padėtis ir vertė visuomenėje. Tie, kurie uždirba daugiau, susikuria geresnį gerbūvį, turi daugiau galių ir galimybių įsigyti tam tikras paslaugas ir prekes. Taigi pajamas reikėtų sieti su prekėmis ir paslaugomis, kurias žmogus gali įsigyti tam, kad patenkintų savo poreikius. Fišerio analizėje net pateikta, jog asmens pajamos yra paslaugų srautas, gaunamas už jo valdomo turto teikiamas paslaugas (Kevinas Holmsas, 2001, p. 38). Šiuo atveju pajamos suprantamos kaip išlaidos, kurias žmogus patiria tam, kad gautų trokštamas vertybes. Taigi pajamos ne visada yra pinigai, tačiau yra galimybė jas paversti į piniginę išraišką skaičiavimais.

Nepriklausomai nuo to, kokiu pavidalu gaunamos pajamos, svarbiu veiksniu gyventojams išlieka asmeninių finansų valdymas, kurio pagrindinis tikslas – visada turėti pakankamai pinigų. Iš esmės asmeninių finansų valdymas yra paremtas tais pačiais principais kaip ir įmonės finansų valdymas, kur svarbiausias sėkmės veiksnys – sistemingai siekti užsibrėžtų tikslų, apimant piniginių srautų, turto, mokesčių planavimą, rizikos stebėjimą bei valdymą. Finansų valdymas apibūdinamas ne tik kaip pajamų uždirbimas, bet ir išlaidų kontroliavimas jas paskirstant, nes norėdami pradėti valdyti savo asmeninius finansus visų pirmą žmonės turi žinoti „ką gali valdyti“. Todėl vienas svarbiausių pirmųjų žingsnių yra pradėti stebėti savo pajamas ir kartu išlaidas. Hedwingas Kellneris (2008, p. 45-62) pateikia penkių dimensijų sėkmingo pinigų valdymo struktūrą, pagal kurią pajamos gali būti paskirstomos:

1. Skolos, tokios kaip įmokos už būsto kreditą, įnašai už lizingo būdu įsigytą automobilį, kreditinių kortelių limito ar iš kitų asmenų pasiskolintų pinigų grąžinimas.
2. Pragyvenimui skirtos lėšos, apimančios kasdienes išlaidas.
3. Taupymui skirti pinigai. Jei asmuo neturi konkretaus tikslo, kam taupyti, tai vis tiek būtina daryti, kad turėtų didesnę veiksmų laisvę ir galėtų padengti nenumatytas išlaidas. Patartina ne tik nusistatyti, kokią sumą žmogus turi atidėti taupymui, bet ir kaskart padidėjus gaunamoms pajamoms, padidinti ir santaupų dydį, kad taip greitai nepasikeistų gyvenimo įpročiai, kurie išeikvotų padidėjusias pinigines lėšas.
4. Tikslai, kurie apima ilgalaikius gyvenimo planus. Pirmiausia, tai turi atitikti realybę ir galimybes, tačiau užsibrėžti tikslai gali būti ir reikalaujantys daugiau finansinių išteklių nei asmuo gali sau leisti, taip nukeliant tikslus į ateitį ir užtikrinant stimulą siekti didesnių pajamų uždirbimo.
5. Prabangos prekės, suteikiančios ypatingą džiaugsmą ir pasitenkinimą. Nors žmonių gyvenimo būdas ir supratimas apie prabangą yra skirtingas, tačiau tikslas išlieka tas pats- palepinti save ir pagerinti gyvenimo kokybę suteikiant sau daugiau džiaugsmo. Paprastai ši dimensija įgyvendinama tik įvykdžius prieš tai išvardintas keturias, tačiau svarbu, kad ji nebūtų pamiršta, kadangi malonūs dalykai suteikia motyvacijos ir jėgų siekti didesnių pajamų uždirbimo ir našumo.

Dimensijų pavyzdžiu autorė nurodo, kaip paskirstyti jau turimas lėšas, tačiau paprastai svarbiau žinoti, iš kur ir kaip pinigus uždirbti. Tai lemia ir jų skirstymą į aktyvias ir pasyvias. Aktyvios pajamos- tai lėšos, gautos už faktinį darbą, kuomet vadovaujamasi principu: dirbi- gauni, nedirbi – negauni. Aktyvia veikla uždirbtoms pajamoms priskiriamas darbo užmokestis, kuriame pasireiškia tiesioginė koreliacija tarp laiko ir pajamų. Įprastai, kuo daugiau valandų asmuo paskiria veiklai, tuo daugiau už tai jam atlyginama. Taip pat išskiriami atlyginimai, gaunami tais atvejais, kai pakanka kartą atlikti veiksmą, o vėliau gaunamos pajamos už suteiktas teises naudotis sukurtu produktu (honorarai). Tačiau siekiamiausiu aktyvių pajamų uždirbimo tikslu turėtų būti trečiasis pobūdis- priversti kitus uždirbti tau pinigus. Tai padaryti galima sudarant komandą ir sukuriant sistemą, kuriai veikiant valdančiojo darbo indėlis yra minimalus, tačiau pinigų uždirbama vis daugiau.

Visai kitoks yra pasyvių pajamų pobūdis, nereikalaujantis daug asmens laiko, kuomet sukuriamas tam tikras produktas, duodantis nuolatinę naudą ateityje be papildomų pastangų. Tokių pajamų pavyzdžiu yra dukterinės įmonės, valdomos kitų, bet duodančios pajamas motininės įmonės savininkams, patentai, bei honorarai, kurie patenka ir tarp aktyvių pajamų. Investavimas taip pat sukuria pasyvias pajamas. Aktyvias pajamas protingai investavus jos gali sukurti pasyvių pajamų srautą.

Aprašyti įvairūs pajamų rūšių skirstymai, tačiau svarbiausiu klausimu lieka- iš kur jas gauti? Dažniausiai pasitaikančios bet kokiame pajamų šaltinių klasifikavime yra darbo pajamos- atlygis už samdomąjį ir nesamdomąjį darbą, į kurį patenka ne tik darbo užmokestis, premijos, priedai ir įvairios kompensacijos, bet ir laisvosios profesinės veiklos (individualios veiklos) ar žemės ūkio veiklos pajamos. Pajamos gali būti gaunamos ne tik dirbant, bet ir už disponuojamą turtą- nuoma (jei tai namas, butas, žemė ir pan.) arba palūkanos (vertybiniai popieriai). Taip pat būtina paminėti ir įvairias socialines išmokas, tokias kaip stipendijos, pensijos, gydymo ir vaikų auginimo išlaidos, bei kitas, neplanuotas išmokas- dovanos, laimėjimai ir pan.

Robert T. Kiyosaki, Sharon L. Lechter (2009) pateikia panašų, bet šiek tiek kitokį, aiškesnį pajamų šaltinių skirstymą, analizuodami pinigų srauto kvadrantą. Pinigų srauto kvadrantas – tai keturkampis, suskirstytas į keturias dalis, kurios kiekviena parodo skirtingą pajamų gavimo šaltinį, kur pagal gaunamas pajamas kiekvienas asmuo gali būti priskirtas bent vienam iš keturių kvadrantų (žr. 1 pav.). Dauguma žmonių yra darbuotojai („D“) ir gauna fiksuotą atlyginimą, socialines garantijas ir pan., kiti priklauso laisvai samdomų darbuotojų kategorijai („L“), kuriai priskiriami asmenys, veikiantys pagal verslo liudijimus ar individualios veiklos pažymas. Darbuotojai arba laisvai samdomi darbuotojai yra kairėje pinigų srauto kvadranto pusėje, o verslininkai („V“), pajamas gaunantys iš savo sukurtų įmonių ar organizacijų, bei investuotojai („I“), kurie pinigus gauna iš savo turimų investicijų į verslo subjektus, nekilnojamą turtą ar kitų investicijų, yra dešinėje pinigų srauto kvadranto pusėje.

„D“ (Darbuotojas)	**„V“** (Verslininkas)
„L“ (Laisvai samdomas darbuotojas)	**„I“** (Investuotojas)

1 pav. Pinigų srauto kvadrantas

Gintaras Černius (2011) kvadrantą papildė dar viena skiltimi- autoriais- asmenimis, gaunančiais pinigų už savo sukurtus ir kitų asmenų naudojamus produktus, kurie gyvuoja ilgą laiką. Šios specialybės ypatybė ta, kad nebūtina turėti pradinį kapitalą, svarbu subrandinti idėją ir sugebėti ją įgyvendinti. Autoriui sukūrus produktą ir suteikus kitiems teises juo naudotis, toliau už jį dirba kūrinys.

Pinigų srauto kvadrantas atskleidžia kiekvieno asmens savaip suprantamą kelią į finansinę laisvę, kurią iš esmės galima rasti visuose keturiuose kvadrantuose. Vieni finansinę laisvę gali suprasti kaip turėjimą saugų ir gerai apmokamą darbą, kurio pakaktų išlaikyti šeimą, užsitikrinant ir tam tikras socialines garantijas. Kitiems asmenims finansinė laisvė gali būti suprantama kaip pastovus pajamų gavimas iš esmės nedirbant, t.y. gaunant pasyvias pajamas iš investicijų ar verslo, todėl pinigų srauto kvadrantas tik įrodo, kad kairė kvadranto pusė remiasi saugumu, o dešinė- laisve. Taigi pagrindinė pinigų srauto kvandranto esmė yra savo finansinės laisvės suradimas, o tai labiausiai priklauso nuo to, kurioje pinigų srauto kvadranto pusėje kiekvienas asmuo yra, kadangi kairiosios kvadranto pusės atstovai turi dirbti patys, ir tik „V“ kvadrante savininkui dirba žmonės, o „I“- pinigai.

Išsamiau nagrinėjant pinigų srauto kvadrantą galima išskirti konkrečias pajamų rūšis, gaunamas kiekvienoje iš skilčių. „D“ kvadranto atstovais galima vadinti asmenis, dirbančius pagal darbo sutartis arba gaunančius autorinius atlyginimus. „V“ kvadrante yra verslininkai, įkuriantys savo įmones, taip pat, atsižvelgiant į Lietuvos modelį, jam galima priskirti ir didžiuosius ūkininkus, kurie juridinio asmens statuso neturi, tačiau sukuria modelius, pagal kuriuos pajamas jiems uždirba kiti darbuotojai. Jei ūkininkai dirba patys, jie priskiriami laisvai samdomųjų „L“ kvadrantui kartu su asmenimis, dirbančiais išsipirkus verslo liudijimus ar individualios veiklos pažymas. Na o „I“ kvadrantui priskirtini investuojantys asmenys, kurie šiai veiklai gali būti išsiėmę ir individualios veiklos pažymas. Be R. T. Kiyosaki ir S. L. Lechter (2009) pateiktų kvadranto dalių išskiriama ir penktoji, kurioje yra produktai, teikiantys nuolatines pajamas, tokie kaip honorarai ir frančizės.

Abejose pusėse galima uždirbti pinigų, tačiau bet kurį variantą pasirinkus būtinas planavimas ir finansinis sumanumas, kurį atspindi ne gebėjimas gauti pajamas, bet jas išlaikyti bei padidinti, ir dar geriau, jei asmuo turi kelis pajamų šaltinius. Kiekvienas kvadranto skyrius parodo, kaip uždirbti pajamas, tačiau būtina pastebėti, jog tam tikros veiklos duoda ir papildomą vertę, kuri nėra išreikšta pinigais, bet gali būti numanoma ir paskaičiuojama. Pavyzdžiui, samdomas darbuotojas gali gauti automobilį darbo tikslais, bet paprastai tai bus ekonominės klasės mašina, o norėdamas įsigyti geresnę tam, kad patenkintų savo asmeninius poreikius, turės dirbti daugiau. Kita vertus, verslininkų grupės atstovui tai paprasčiau- jis iš karto gauna automobilį tokį, kokį nori ir jam nebūtina pirkti kito. Šiuo atveju galima teigti, kad pajamos yra ne tik tai, ką žmogus gauna, bet ir pinigai bei laikas, kuriuos jis sutaupo pasirinkęs tam tikrą pajamų šaltinį (t.y. papildoma nauda).

Nesunku pastebėti, jog ne visos pajamos yra piniginės išraiškos, kadangi jos gali būti gaunamos natūrine forma, taip pat neretai žmonės galvodami apie pajamas įsigyja turto, kuris kaupia savyje vertę,

gautiną tik po tam tikro laiko ateityje. Kairiosios pinigų srauto kvadranto pusės atstovai šią vertę uždirba kitiems (savininkams ir investuotojams), o patys gauna tik pajamas, kurios dažniausiai yra pateikiamos pinigais. Tuo pačiu metu dešiniosios kvadranto pusės verslininkai ir investuotojai naudojasi jų sukurtomis vertybėmis ir disponuoja turtu, kuris ateityje gali būti paverčiamas į gerokai didesnes pinigų sumas nei už atliktą darbą gavo dirbantieji. Taigi visa apibendrinant galima nustatyti, jog pajamos- tai lėšos, skiriamos prekėms ir paslaugoms įsigyti, tam tikro nuosavo turto vertės padidėjimas per nustatytą laikotarpį, duodantis naudą ateityje, bei nauda, gaunama natūrine forma pasirinkus tinkamą pajamų šaltinį, kuris paprastai yra dešiniojoje pinigų srauto kvadranto pusėje.

1.2 Fiziniams asmenims taikomi mokesčiai, jų samprata ir raida

Be pajamų negalėtų egzistuoti ir bet kokia ekonomika, taigi šis dėsningumas buvo pastebėtas jau prieš daug metų kuriant mokesčių sistemas. Mokesčių raida apima labai ilgą laikotarpį, o pačių ankstyviausių žinių apie juos rasta molinėse lentelėse dabartinėje Irako teritorijoje. Prieš 6 tūkst. metų ten gyvavo valstybė, kurioje karo metu įvesti dideli mokesčiai, kad būtų gautos lėšos, reikalingos sėkmingam kariavimui. Formuojantis pirmosioms valstybėms atsirado ir išteklių, būtinų ne tik apginti savo piliečius nuo kitų šalių užpuolimo ar palaikyti vidaus tvarką, bet ir jų institucijoms išlaikyti bei valdžios funkcijoms vykdyti, poreikis. Nors vientisos mokesčių sistemos tada dar neegzistavo, bet buvo imamos duoklės natūra ar pinigais ir mokesčiai nuo jų atsiskyrė tik viduramžiais, suteikus didiesiems žemvaldžiams privilegijas ir atleidus juos nuo prievolių, kuomet jie ir toliau imdavo duokles iš savo valdinių, o į valstybės iždą pradėti mokėti mokesčiai. Gyventojų pajamų mokestį galima vadinti ir vienu seniausių, nes kone pirmasis mokestis, tada vadintas tribūtu, buvo visuotinis gyventojų mokestis, imtas Romos imperijoje II amžiuje.

Kalbant apie Lietuvą, dabartiniai mokesčiai ir jų sistema- ilgų ekonominių, istorinių, politinių ir socialinių pokyčių rezultatas. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir panaikinus iki tol galiojusius mokesčius, įvesti nauji ir suformuota Lietuvos mokesčių sistema, apimanti tiesioginius ir netiesioginius mokesčius, įskaitomus į valstybės ir savivaldybių biudžetus (V. Meidūnas, P. Puzinauskas, 2001). Be mokesčių, kurių įplaukos įskaitomos į nacionalinį biudžetą, išskiriami ir tikslinės paskirties mokesčiai, taigi nacionalinis biudžetas ir valstybinių nebiudžetinių fondų biudžetai, sujungti į visumą, sudaro konsoliduotą šalies biudžetą, o pagrindinis valstybės pajamų formavimo šaltinis yra mokesčiai, sudarantys apie 90% visų Lietuvos Respublikos biudžeto pajamų.

Yra kelios iki šiol žinomiausios mokesčių teorijos susiformavusios mokesčių raidos laikotarpiu:

- *Mokesčiai- atlyginimas už vyriausybės teikiamas paslaugas. Tai A. Smito ir D. Rikardo pradėta propaguoti teorija, jog valstybė įgyvendina savo politiką atsižvelgdama į visų gyventojų interesus, o mokesčiai būtent ir yra kaina už šią veiklą, saugumo ir ramybės garantiją;*
- *Mokesčiai- ekonomikos stabilizavimo priemonė. Teorijos pradininko Dž. Keinso manymu, šalies ekonomika negali pati savęs reguliuoti, todėl siekiant pasiūlos ir paklausos pusiausvyros, privalu teikti lengvatas ir mažinti mokesčius tiems, kurie gamina deficitines prekes ar paslaugas, ir didinti mokesčius nepaklausiai produkcijai. To pasėkoje, jis pasisakė už progresinių mokesčių įvedimą šalyje.*

Kita panaši teorija: mokesčiai- pajamų išlyginimo įrankis, kurios šalininkai Ž. Furasjė, S. Kuznecas, R. Tiboldas ir kt. įrodinėjo, kad tiesioginiams mokesčiams taikant progresinius tarifus, visuomenėje būtų panaikinta turtinė nelygybė, perskirstant nacionalines turtingųjų pajamas neturtingiesiems (Eugenija Buškevičiūtė, 2008, p. 158).

Dar ir dabar skirtingi autoriai mokesčius apibūdina nevienodai, tačiau paprastai jie suprantami kaip valstybės pajamų šaltinis, o kartu ir kaip galinga ekonominė priemonė valstybės rankose. Vadovaujantis MAĮ 2 str. mokestis – mokesčio įstatyme mokesčių mokėtojui nustatyta piniginė prievolė valstybei. Nepaisant to, kad paprastai kiekvienas mokesčių mokėtojas mano, jog jų moka per daug, būtina įsidėmėti, kad mokesčiai turi neatlygintinumo požymį, t.y. mokėtojui jokia specialia paslauga valstybė neatlygina už mokesčių mokėjimą. Šaliai svarbu, kad mokesčiai būtų surinkti visi ir laiku, tačiau neretai vengimas mokėti mokesčius tampa nemaža valstybės problema, todėl kiekviena šalis skiria didelį dėmesį valstybėje renkamų mokesčių visumai, sudarytai pagal tam tikrus bendrus principus- mokesčių sistemai (Ona Gražina Rakauskienė, 2006). Kita vertus, valstybė planuodama mokestines pajamas, veikia dėl savo gyventojų bendro intereso, siekdama suteikti prekes ir paslaugas, kurių dažnas neturės intereso arba lėšų teikti, pavyzdžiui tiesti kelius, statyti mokyklas, ligonines, rūpintis krašto apsauga ir panašiai. Galima sakyti, kad tai yra pajamų perskirstymas tarp šalies piliečių. Paradoksalu, bet kuo mažesnės gyventojų pajamos, tuo didesnės pagalbos reikia iš valstybės, todėl nesunku suprasti, jog kiekvienas asmuo siekdamas didesnių pajamų srautų ir tuo pačiu legaliais būdais planuodamas mokesčius gali užsitikrinti ne tik savo paties finansinę laisvę, bet ir sumažinti šalies atsakomybę.

Pagal Violetą Naraškevičiūtę ir Aušrinę Lakštutienę (2009), valstybės mokesčių sistema- tai visuma įstatymais reglamentuojamų tarp savęs glaudžiai susietų mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui (Lietuvoje- savivaldybėms), todėl galima daryti išvadą, kad mokesčių sistema- tai šalies mokesčių bei rinkliavų visuma, privaloma mokėti valstybei ar teritoriniam vienetui ir sudaryta pagal tam tikrus bendrus metodus ir principus. Nors kiekvienas autorius skirtingai apibūdina mokesčių sistemą, tačiau visi sutinka, jog ji apima visus mokesčius, kuriuos valstybė ima iš mokesčių mokėtojų į šalies bendrus fondus.

Didžiąją dalį Lietuvos Respublikos mokestinių pajamų sudaro pridėtinės vertės mokestis, įmonių mokamas pelno mokestis bei akcizai, tačiau žmonių mokami mokesčiai ir toliau lieka ne mažiau aktualūs,

kadangi nuo pajamų dažniausiai mokami tiesioginiai mokesčiai ir tai individualiai aktualu kiekvienam valstybės gyventojui. Nuo savo gautų pajamų žmonės moka gyventojų pajamų mokestį, kuris nustatomas 5,15 arba 20 procentų, priklausomai nuo pajamų rūšies. K. Holmes (2001) pajamų mokesčius vadina vienais teisingiausiu, kadangi jie atspindi asmenų galimybę juos mokėti, t.y. gauni pajamų- moki, negauni- ne. Priešingai nei netiesioginiai mokesčiai, ši našta neužkeliama ant pečių asmenų, kurie neuždirba pakankamai, kad skirtų dalį savo pajamų mokesčiams į valstybės biudžetą. Šalies įstatymų leidžiamoji valdžia siekia koreguoti mokesčius tam, kad būtų surinkta pakankamai lėšų. Neretai mokestinė našta atrodo per didelė mažiausias pajamas gaunantiems asmenims, tačiau tai, jog gyventojų pajamų mokesčio įstatyme yra nurodyti ne vienas, o trys tarifai, duoda paskatinimą susimąstyti, ar nėra būdų užsiimti ta pačia ar panašia veikla kaip ir anksčiau, bet nuo pajamų mokėti ne aukščiausia procentą kaip dauguma šalies gyventojų, bet pasinaudoti žemiausiu ar gauti mokestinių lengvatų.

Taip pat prie pagrindinių fizinių asmenų privalomų mokėjimų priskiriamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, administruojamos Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau- SODRA) bei privalomo sveikatos draudimo įmokos, kurių reglamentavimą, aiškinimą, surinkimą bei paskirstymą reguliuoja pagal savo kompetenciją Valstybinė mokesčių inspekcija (toliau- VMI) kartu su SODRA. Tai yra įmokos, kurios užtikrina socialines garantijas, todėl pasirinkus pajamų šaltinius, nuo kurių mokamos tik minimalios sumos į šiuos fondus, būtina užsitikrinti, jog sveikatos priežiūros, ligos bei pensijų draudimas bus gaunamas kitais, ne valstybės nustatytais būdais. Kita vertus, privalomo sveikatos draudimo (toliau- PSD) įmokos privalomos visiems, net ir tiems, kurie negauna jokių pajamų, todėl bet kuriuo atveju visi šalies gyventojai turėtų būti draudžiami sveikatos draudimu ir gauti būtinąjį nemokamą gydymą.

Kaip minėta anksčiau, vienas iš pajamų šaltinių yra nekilnojamo turto nuoma, tačiau, nepaisant to, jog valstybinio socialinio draudimo įmokos (toliau- VSD) ir privalomas sveikatos draudimas nuo tokių pajamų nėra mokami, pasitaiko atvejų, kuomet atsiranda nekilnojamo turto mokestis (toliau- NTM). Vadovaujantis nekilnojamo turto mokesčio įstatymu (toliau- NTMĮ), fiziniams asmenims nereikia mokėti NTM už statinius bei patalpas, kurie nėra naudojami individualioje ar ekonominėje veikloje ir yra vienos iš šio įstatymo 4 str. išvardytų paskirties (gyvenamosios, sodų, garažų, fermų, šiltnamių, ūkio, pagalbinio ūkio, mokslo, religinės, poilsio paskirties, žuvininkystės ar inžineriniai statiniai). Šiek tiek sudėtingiau planuoti mokesčius įsteigus juridinį asmenį, kadangi bet kokios jų įsigytos patalpos ir statiniai yra NTM objektas. Kita vertus NTMĮ 7 str. Numatytos lengvatos tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims, už kurių sąlygų atitikimą ir pritaikymą atsakingi patys savininkai, todėl pasidomėjus kartais galima bent šiek tiek sumažinti mokėtiną sumą.

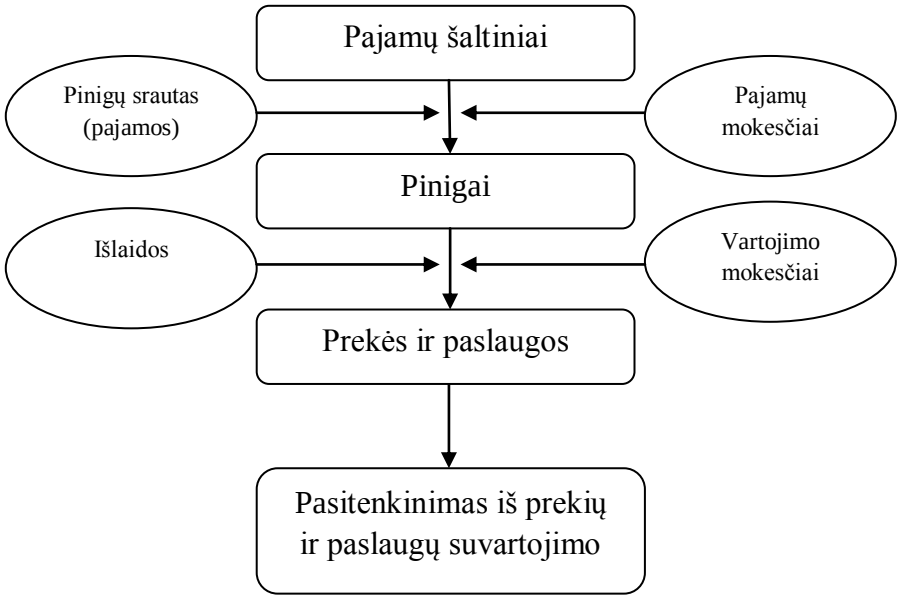
Nekilnojamas turtas yra ne tik pastatai bei statiniai, bet ir žemė, ir ji numatyta kaip objektas žemės mokesčio įstatyme. Nepaisant to, kad šiuo atveju lengvatos darbingiems asmenims netaikomos, planuojant pajamas žemės mokestis didesnės įtakos turi tik tokiu atveju, jei šis turtas yra didelio ploto

arba didmiesčio centre. Kitose situacijose mokėtinos sumos paprastai yra nedidelės ir neišvengiamos, todėl asmeninių finansų valdymui šis mokestis turėtų daryti neženklią įtaką.

Be tiesioginių mokesčių, kiekvienam siekiančiam finansinės laisvės aktualus yra pridėtinės vertės mokestis (toliau- PVM), kurį, nors ir sumoka galutinis vartotojas, pervesti turi juridiniai ir fiziniai asmenys, įstatyme įvardijami kaip PVM subjektai. Tai populiariausias netiesioginis mokestis, turintis plačią apmokestinimo bazę, juo nesunku apmokestinti prekes ir paslaugas, lengva surinkti. 100000 Lt per 12 paskutinių mėnesių yra riba, kurią peržengę apmokestinamieji asmenys privalo registruotis PVM mokėtojais. Vykdant veiklą tik Lietuvoje ir neįsigyjant jokių prekių iš užsienio šalių, ši registracija asmenų pajamoms įprastai daro neigiamą poveikį, kadangi PVM įtraukiamas į tiekiamos prekės ar teikiamos paslaugos vertę, kas gali padidinti kainą ir sumažinti konkurencingumą. Kita vertus, galima naudotis atskaita- pirkimo ir (arba) importo PVM dalies atskaitymu, kai pagal PVM įstatymo nuostatas apskaičiuota atskaitoma pirkimo ir (arba) importo PVM dalimi sumažinama mokėtina į biudžetą ar padidinama grąžintina iš biudžeto PVM suma.

Pagal VMI prie LR FM pateiktus duomenis, 2011-07-01 PVM mokėtojų skaičiaus struktūroje pagrindinę dalį visų PVM mokėtojų sudaro juridiniai asmenys- 76,8 %. Lyginant PVM mokėtojų skaičiaus 2011-07-01 duomenis su atitinkamais 2010-07-01 duomenimis, fizinių asmenų kiekis išaugo 2,9 %, juridinių asmenų- 3,8 %. Nepaisant to, yra nemažai gyventojų, tapusių PVM mokėtojais ir fizinių asmenų skaičius bendrame PVM mokėtojų skaičiuje 2011-07-01 sudarė 23,2 %. Mokesčių mokėtojams tai yra vienas sudėtingiausių Lietuvos mokesčių įstatymų, kadangi jo nežinojimas ar netinkamas interpretavimas gali reikšti per didelės mokesčio sumos pervedimą į valstybės biudžetą, todėl jei planuodamas ir protingai valdydamas asmeninius finansus gyventojas pasiekia privalomos registracijos ribą, yra svarbu dar atsakingiau įsigilinti į šio mokesčio apskaičiavimo, sumokėjimo ir deklaravimo teisinius niuansus.

Kiti mokesčiai atsiranda rečiau, priklausomai nuo žmonių gaunamų pajamų rūšių, todėl efektyviam finansų bei mokesčių planavimui ir pajamų šaltinio pasirinkimui pakanka jau aptartųjų sistemingos analizės bei įgytų žinių panaudojimo. Fizinių asmenų pajamos ir mokesčiai yra du vienas nuo kito neatsiejami objektai. Kaip nurodyta (žr. 2 pav.) ne tik pajamos lemia mokesčių surinkimą, bet ir mokesčio dydis įtakoja asmens gaunamas pajamas bei pasitenkinimą, kurį patiria už tas lėšas įsigydamas prekes ir paslaugas. Tai atspindi tradicinį modelį, kuomet pajamos uždirbamos pinigine forma, sumokami pajamų mokesčiai, o keičiant juos į trokštamas prekes ir paslaugas valstybės biudžetas papildomas dar ir vartojimo mokesčiais.

2 pav. Pajamų ir joms taikomų mokesčių ryšys

Šaltinis: Holmes Kevin. The concept of income. A multi-disciplinary analysis, 2001

Šiuo atveju gali kilti klausimas, ar įmanoma savo veiklą suplanuoti taip, jog už atliekamą darbą būtų gaunama tiesiogiai prekėmis ar paslaugomis, kurių reikia kasdienėje veiklose, taip išvengiant daugkartinio apmokestinimo? Tai gali lemti sudėtingesnius skaičiavimus, didėjančias laiko sąnaudas įstatymų studijavimui ir galimybių paieškai, tačiau pasiekti rezultatai duoda didesnę naudą nei populiariausi pajamų uždirbimo būdai.

Šiam tikslui pasiekti padeda tinkamos mokesčių politikos pasirinkimas- mokesčių planavimas į ateitį. Romas Stačiokas (2003) pateikia mokesčių politikos apibrėžimą verslo subjektams, tačiau galima teigti, jog jis gali būti taikomas ir fiziniams asmenims. Jo nuomone, mokesčių planavimas yra veiklos organizavimo, apskaitos, mokesčių metodai ir būdai, sąlygojantys tam tikrų apmokestinimo normų taikymą veikloje. Mokesčių planavimas sudaro galimybes planuoti ir apskaičiuoti minimalią mokėtiną į valstybės biudžetą mokesčių sumą, ją laiku deklaruoti ir sumokėti. Taigi pasiekiama keleriopa nauda- ne tik pasirenkamas mažiausiai apmokestinamas veiklos pobūdis, leidžiantis sutaupyti lėšų, bet ir įgyjama teisė mokestines prievoles nukelti kiek įmanoma vėlesniam laikotarpiui, kas leidžia ilgiau disponuoti turimomis pajamomis. Taipogi, mokesčių planavimas ir žinojimas užtikrina, kad nebus pradelsti mokėjimai, todėl išvengiama baudų ir delspinigių.

Būtina akcentuoti, jog mokesčių politika ir planavimas yra legalus procesas, todėl negalima to painioti su mokesčių vengimu. Gintarės Jakštonytės (2009) teigimu, ypač sunku nubrėžti ribą tarp mokesčių vengimo ir mokesčių politikos, tačiau dėl vieno dalyko yra sutariama- mokesčių planavimas yra legalus būdas sumažinti mokestinę naštą, o šešėlinei ekonomikai priskiriamas mokesčių vengimas yra

neteisėtas. Galima teigti, jog sudėtingiau yra planuoti mokesčius legaliu būdu, todėl tai tik dar vienas įrodymas, jog šiai sričiai turi būti skiriama ypač daug dėmesio.

*

Nors padėtį visuomenėje statistiškai parodo uždirbama ar kitais būdais per tam tikrą laikotarpį gauta pinigų suma ar tam tikro turto vertės padidėjimas, pajamos natūra taip pat teikia naudą, nors ne visada yra vertinamos. Su tam tikromis išimtimis, didžiausią natūrinės išraiškos pajamų dalį gauna asmenys, veikiantys dešinėje pinigų srauto kvadranto pusėje- verslininkai, todėl pajamų uždirbimo planavimui įtakos turi numatomi pinigų srautai bei gautina nauda. Be visa to, svarbiu kriterijumi turėtų būti išskiriamas mokestinis aspektas. Paprastai pasirenkant pajamų šaltinį, kuriame mažesni pajamų mokesčiai, gali atsirasti kiti, tokie kaip turto ar netiesioginiai mokesčiai, todėl tik išanalizavus juos visus kaip sistemą galima daryti išvadas apie tinkamiausią ir mažiausias mokestines sąnaudas turintį, legalų, įstatymų nepažeidžiantį pajamų uždirbimo būdą. Sudėtingą Lietuvos mokesčių sistemą sudaro daug mokesčių, todėl didžiausią galimybę laimėti turi ne tie, kurie seka daugumos pavyzdžiu, bet asmenys, kurie domisi ir įgytas žinias panaudoja praktikoje.

2. GYVENTOJŲ PAJAMŲ RŪŠYS IR JŲ APMOKESTINIMAS

Tam, kad būtų galima nustatyti, kurie iš pajamų šaltinių yra mažiausiai apmokestinami ar suteikia daugiausiai lengvatų, reikia išnagrinėti kiekvieną iš jų atskirai. Nepriklausomai nuo to, apie kokį pajamų uždirbimo būdą yra galvojama, svarbu skirti bent kelias dienas apmąstymams, siekiant nuspręsti, ką žmogus norėtų veikti, pakeisti savo gyvenime. Tik atsiribojus nuo negatyvių minčių galima pereiti prie kito etapo- konkrečių veiksmų nustatant, kurią sritį pasirinkti.

Analizuojant VMI iš deklaracijų susistemintus duomenis ir atrinkus kelias, dažniausiai pasitaikančias gyventojų pajamų rūšis (žr. 1 lent.), galima daryti išvadą, jog didžioji dauguma šalies gyventojų pajamas gauna darbo sutarčių pagrindu. Nepaisant to, kad tokias pajamas gaunančių asmenų skaičius sumažėjo dėl sunkmečio, vidutiniškai vienam asmeniui išmokėta pajamų suma per metus 2009 m. sumažėjo neženkliai lyginant su 2008 m. Kita vertus, akivaizdu, jog laisvai samdomi darbuotojai disponavo didesnėmis metinėmis pajamomis ir 2009 m. vienam asmeniui jos siekė 34220 Lt, kai samdomam darbuotojui tuo pačiu laikotarpiu išmokėta vidutiniškai tik 19462 Lt per metus. Ir vis dėlto, didžiausias pajamas abejais pateiktais laikotarpiais valdė verslininkai, gavę pajamas dividendų, tantjemų ar individualios įmonės išsiimtų lėšų pavidalu.

1 lentelė. Duomenys apie išmokas gyventojams pagal pajamų rūšis

Pajamų rūšis	Vidutiniškai vienam asmeniui išmokėta pajamų, Lt		Pajamos, tūkst. Lt		Gyventojų, gavusių atitinkamas pajamas, skaičius	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios išmokos	20 930	19 462	31 745 310	26 413 534	1 516 726	1 357 184
Išmokos iš paskirstytojo pelno (dividendai)	33 780	10 989	2 125 873	384 107	62 932	34 953
Tantjemos	49 872	95 833	45 035	64 688	903	675
Autoriniai atlyginimai, honorarai	11 627	8 383	871 384	412 582	74 946	49 216
Individualią veiklą (įskaitant individualią žemės ūkio veiklą) vykdančiam gyventojui išmokėtos išmokos	39 627	34 220	949 958	552 043	40 165	32 622
Vertybinių popierių pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos	N.d.[1]	N.d.	1 660 921	436 943	N.d.	N.d.

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

[1] Nėra duomenų

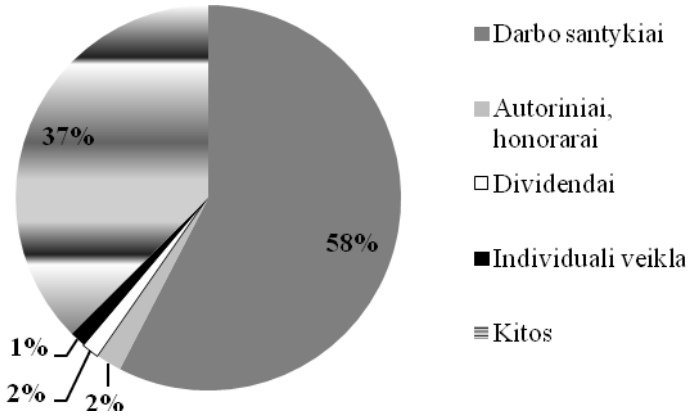
1 lentelės tęsinys

Pajamų rūšis	Vidutiniškai vienam asmeniui išmokėta pajamų, Lt		Pajamos, tūkst. Lt		Gyventojų, gavusių atitinkamas pajamas, skaičius	
	2008	2009	2008	2009	2008	2009
Neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamos iš pelno po apmokestinimo	48 682	17 378	548 404	155 866	11 265	8 969

Šaltinis: Vidiniai VMI prie LR FM resursai

Ir vis dėlto įdomu tai, jog visų pajamų rūšių išmokų dydis palyginamuoju laikotarpiu mažėjo, tačiau tantjemų suma pastebimai išaugo. Tantjemos- tai įmonės pelno dalis, paskirta metinės valdybos ir stebėtojų tarybos nariams. Žinoma, sunkėjanti šalies ekonominė bei finansinė padėtis galėjo lemti didesnius stebėtojų tarybos ir valdybos darbo krūvius, o to pasėkoje- ir gausesnį užmokestį už šį darbą, tačiau paprastesne priežastimi yra nurodomas mokestinis aspektas. 2008 m. pabaigoje įvedus GPMĮ ir PSDĮ pakeitimus nustatyta, jog nuo 2009-01-01 dividendai apmokestinami 20 % GPM ir 6 % PSD, o tantjemos tik 15 % GPM tarifu. Tuomet ir suskubta dividendų išmokas keisti tantjemomis.

Įdomu pastebėti, kad nors pajamos, susijusios su darbo santykiais, deklaruotos vienam asmeniui per metus nėra didžiausios, jos ženkliai populiaresnės tarp gyventojų, lyginant su dividendais, autoriniais, individualia veikla ir visomis kitomis gyventojams išmokėtomis lėšomis. Analizuojant VMI pateiktus duomenis apie deklaruotas žmonių pajamas ir nagrinėjant asmenų, deklaruotų kaip gavusių tam tikras pajamas, skaičių, tampa akivaizdu, jog daugiau nei pusė - net 58% (žr. 3 pav.) visų asmenų, kuriems buvo išmokėtos tam tikros rūšies išmokos, nurodyti kaip samdomi darbuotojai.

3 pav. Tam tikras išmokas gavusių asmenų kiekis

Šaltinis: Vidiniai VMI prie LR FM resursai

Nors analizuojama informacija nepilnai atspindi tikrąją padėtį, kadangi šioje statistikoje nurodyti tik tam tikri duomenys ir tik apie VMI deklaracijose pateiktas sumas, bei toks ženklus darbo santykių pajamų

dydžio pirmavimas gali būti netikras, nes individualios veiklos vykdytojai neretai savo paslaugas suteikia fiziniams asmenims, kurie šių išmokų nedeklaruoja, galima daryti prielaidą, jog net ir turint tikslius duomenis, darbo santykių pajamos būtų identifikuojamos kaip populiariausios tarp gyventojų. Jau nustatyta, jog pajamų suma, išmokėta vienam gyventojui pagal darbo sutartis per metus, nėra pati didžiausia, lyginant su kitais pajamų šaltiniais. Taipogi galima teigti, jog tai nėra lengviausias būdas uždirbti lėšas, kadangi dirbama daug, o darbuotojai dažnai skundžiasi per mažais atlyginimais. Negana to, šiai pajamų rūšiai taikomi dideli ir visokių mokesčių, todėl turėtų kilti klausimas, ar tie 58% mokesčių mokėtojų nesuklydo rinkdamiesi būdą pajamoms uždirbti. Šie du pavyzdžiai (darbo užmokesčio ir tantjemų) yra tik pora iš daugelio kitų, iliustruojančių, jog mokesčiai turėtų įtakoti renkantis pajamų šaltinį, tačiau ne visada lemia kiekvieno žmogaus pasirinkimą. Tam, kad būtų paprasčiau nustatyti ir palyginti kiekvieno pajamų šaltinio privalumus ir trūkumus mokestiniu atžvilgiu, būtina išanalizuoti kiekvieną iš jų atskirai.

2.1 Darbo santykių apmokestinimo ypatumai

Paprasčiausias ir mažiausiai apmąstymų reikalaujantis pajamų uždirbimo būdas- įsidarbinti organizacijoje pagal darbo sutartį. Vadovaujantis GPMĮ 2 str. 31 d. darbo santykiai arba jų esmę atitinkantys santykiai – santykiai, kai darbas atliekamas pagal darbo sutartis, taip pat bet kokia kita veikla, vykdoma teisinių santykių, kurie iš esmės atitinka darbo sutarties sukuriamus darbdavio ir darbuotojo santykius, pagrindu. Esminės sąlygos būdingos darbo sutarčiai – darbuotojas įsipareigoja dirbti tam tikros profesijos, specialybės ar kvalifikacijos darbą arba eiti tam tikras pareigas pagal darbo vietoje nustatytą tvarką, o kita šalis (darbdavys) įsipareigoja sumokėti už atliekamą darbą, užtikrinti tinkamas darbo sąlygas ir pan. (Genovaitė Dambrauskienė, Ingrida Mačernytė- Panomariovienė, 2008). Darbo santykiai paprastai įforminami darbo sutartimi, tačiau sprendžiant, ar tam tikra veikla susijusi su darbo santykiais vadovaujamasi ne tik formaliais požymiais, bet kreipiamas dėmesys ir į veiklos savarankiškumą, pavaldumo laipsnį, įmonėje atliekamų funkcijų požymius.

Kaip įprasta manyti, pajamos, gaunamos darbo santykių pagrindu, užtikrina didžiausią stabilumą ir socialines garantijas. Taip pat šį pasirinkimą lemia ir nenoras rizikuoti, kuris dažnai susijęs su įsipareigojimais bei skolomis, nusistatymas, jog taip galima uždirbti daug pinigų bei tėvų ar kitų artimųjų įtaka. Kita vertus, tam, kad tos garantijos būtų gautos, turi būti mokama ir daugiau mokesčių, kurie neretai yra didesni, nei iš jų gaunama tiesioginė nauda. Iš darbuotojo darbo užmokesčio išskaičiuojami mokesčiai:

- 15 % gyventojų pajamų mokestis, kuris išskaičiuojamas iš darbuotojo atlyginimo pritaikius neapmokestinamąjį pajamų dydį;
- 6 % privalomas sveikatos draudimas;

- 3% valstybinis socialinis draudimas.

Taip pat draudėjų (darbdavių) bendrasis valstybinio pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo socialinio draudimo ir sveikatos draudimo įmokų tarifas (be nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo) - 30,8 %, bei 0,1 % įmokos į garantinį fondą, mokami iš darbdavio lėšų. Taigi viso nuo darbo užmokesčio sumokama 54,9 % mokesčių.

Svarbu prisiminti, jog ši sritis turi jau aukščiau paminėtą principą, pagal kurį jei dirbi- gauni pajamas, nedirbi- negauni. Paprastai darbo sutarties pagrindu uždirbamas tik nustatytas fiksuotas darbo užmokestis ir priedai už padidintą darbo krūvį ar našumą, tačiau retai kada galima tikėtis papildomos naudos, o jei ji gaunama- turi būti iš karto apmokestinama kaip ir kitos darbo santykių pajamos. Pavyzdžiui dovanos iš darbdavio apmokestinamos nepriklausomai nuo to, kokia forma jos gaunamos, tačiau jei ne piniginę dovaną gautų verslininkas iš kitų, su darbo santykiais nesusijusių asmenų, ir ji neviršytų 320 Lt, GPM mokėti nereikėtų. Ir svarbiausia tai, kad dabar asmenys turėtų rūpintis ne tik darbo saugumu, bet ir ilgalaikiu finansiniu saugumu, kuris šiame kvadrante retai pasiekiamas. Mokamos didelės VDP ir PSD įmokų sumos, tačiau nei vienas jaunesnio amžiaus dirbantysis negali būti tikras, kad sulaukus pensinio amžiaus jis gaus adekvataus dydžio išmokas. Pasiekti norimą tikslą galima tik pačiam sprendžiant, kur ir kiek lėšų investuoti.

Kaip jau minėta, ne visos pajamos gaunamos pinigine forma. Dar viena iš priežasčių, kodėl žmonės renkasi samdomą darbą, yra galimybė gauti pajamas natūra, kurios ne visada yra apmokestinamos mokesčiais, taikomais sutartiniam darbo užmokesčiui. Vienas iš tokių pavyzdžių- gyvybės draudimo įmokos, kurias moka darbdavys darbuotojo naudai, jei draudimo sutarties terminas yra ne trumpesnis kaip 10 metų arba draudimo išmoka išmokama apdraustajam sulaukus pensinio amžiaus pagal profesinių pensijų kaupimo įstatymo nuostatas ir šių įmokų suma neviršija 25 procentų per mokestinį laikotarpį darbuotojui apskaičiuotų su darbo santykiais susijusių pajamų. Taigi tai lyg ir būdas legaliai išvengti pajamų apmokestinimo tiesiogiai gaunant paslaugą (žr. 2 pav.).

Taip pat vadovaujantis GPMĮ, gyventojo pajamomis, gautomis natūra, nepripažįstama gyventojo nauda, gauta kitam asmeniui tiesiogiai mokymo įstaigoms sumokėjus už jo mokymą, kurį baigęs gyventojas įgyja aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą ir (arba) kvalifikaciją. Nors įstatymiškai tai nėra pajamos natūra ir nemokestinama, realiai asmuo, už kurio mokslą yra mokamos tokios įmokos, gauna naudą- nemokamą išsilavinimą, kuris kitais atvejais mažintų gyventojo pinigines pajamas. Tokiu atveju kyla tik viena problema- nėra daug įmonių, kurios be atlyginimo apmokėtų darbuotojams dar ir pavyzdžiuose pateiktas paslaugas, kadangi dauguma gyventojų vis dar įpratę skaičiuoti tik pinigais gaunamą naudą ir pajamos natūra negali mažinti darbo užmokesčio, jos suprantamos tik kaip papildoma dalis, todėl tik pelningiausios organizacijos ir tik dėl vertinamiausių darbuotojų (tų, kuriuos nori paskatinti dirbti daugiau ir atsakingiau ar išsaugoti, kad asmuo nekeistų darbovietės) gali mokėti tokias

įmokas. Šiuo požiūriu privalumų turi „V“ kvadrantas, kuriame savininkas gali pats nusistatyti, ką jam organizacija turi apmokėti.

Taigi darbo santykiai yra suvaržyti ir įpareigojantys bei duodantys mažiausias pajamas dėl to, jog tokiu būdu žmonės pajamas uždirba kitiems- įmonės savininkams, o patys gauna tik darbo sutartyje numatytus mokėjimus. Kita vertus, tokios formos pajamos teikia daug garantijų ir patikimumo ir būtent dėl tos priežasties yra apmokestinamos didžiausiais mokesčiais. Ir nors yra galimybių sumažinti mokestinę naštą pajamomis natūra, tai nėra labai populiaru dėl gyventojų požiūrio, jog darbo užmokestis turi būti mokamas tik pinigais.

2.2 Laisvai samdomų darbuotojų apmokestinimas

Toliau analizuojant kairiąją kvadranto pusę pastebima, jog laisvai samdomųjų darbuotojų apibūdinimas skiriasi nuo „D“ kvadranto ne tik darbo pobūdžiu, bet ir prisiimama rizika. Dažniausiai šios grupės atstovai mano, kad niekas negalėtų padaryti jų darbo geriau už juos pačius. „L“ kvadrantui priklauso tiesiogiai už procentus dirbantys pardavėjai- pvz., nekilnojamo turto ar draudimo agentai, smulkūs prekeiviai. Taip pat šiai grupei priskiriami ir aukštos kvalifikacijos asmenys, tokie kaip advokatai, notarai, antstoliai, finansų makleriai, konsultantai, ar gamybine veikla užsiimantys santechnikai, dailidės, statybininkai ir kt.

Dauguma „L“ tipo asmenų neryžtingi, kuomet reikia samdyti darbuotojus ar mokyti kitus, kadangi tai reiškia padidintą konkurenciją, todėl „L“ dirba ir viską daro patys, vertindami laisvę ir nepriklausomybę. Šiai grupei priklauso individualiai veikiantys asmenys. Individuali veikla- savarankiška veikla, kuria versdamasis gyventojas siekia gauti pajamų ar kitokios ekonominės naudos per tęstinį laikotarpį:

1. Savarankiška bet kokio pobūdžio komercinė ar gamybinė veikla, išskyrus nekilnojamųjų pagal prigimtį daiktų pardavimo ir (ar) nuomos veiklą;
2. Savarankiška kūryba, mokslinė, profesinė, įskaitant laisvąsias profesijas, ir kita panašaus pobūdžio savarankiška veikla;
3. Savarankiška sporto veikla;
4. Savarankiška atlikėjo veikla.

Individuali veikla gali būti dviejų rūšių- pagal verslo liudijimą arba individualios veiklos pažymą. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais tam tikroms šio kvadranto veikloms galima įsigyti verslo liudijimus, kurių pagrindu mokamas fiksuoto dydžio savivaldybės nustatytas gyventojų pajamų mokestis, o nedirbantys darbo sutarčių pagrindu ir nedrausti valstybės lėšomis papildomai dar moka ir VSD įmokas,

kurios visiems vienodos- 50% bazinės pensijos[2]. Taip pat atsiranda ir PSD, kuris yra 9% nuo minimalios mėnesinės algos[3] (toliau- MMA), o asmenys, draudžiami valstybės lėšomis ar priklausantys dirbančiųjų pagal darbo sutartis kategorijai, šią mėnesio sumą dalina proporcingai išsiimto verslo liudijimo dienų skaičiui.

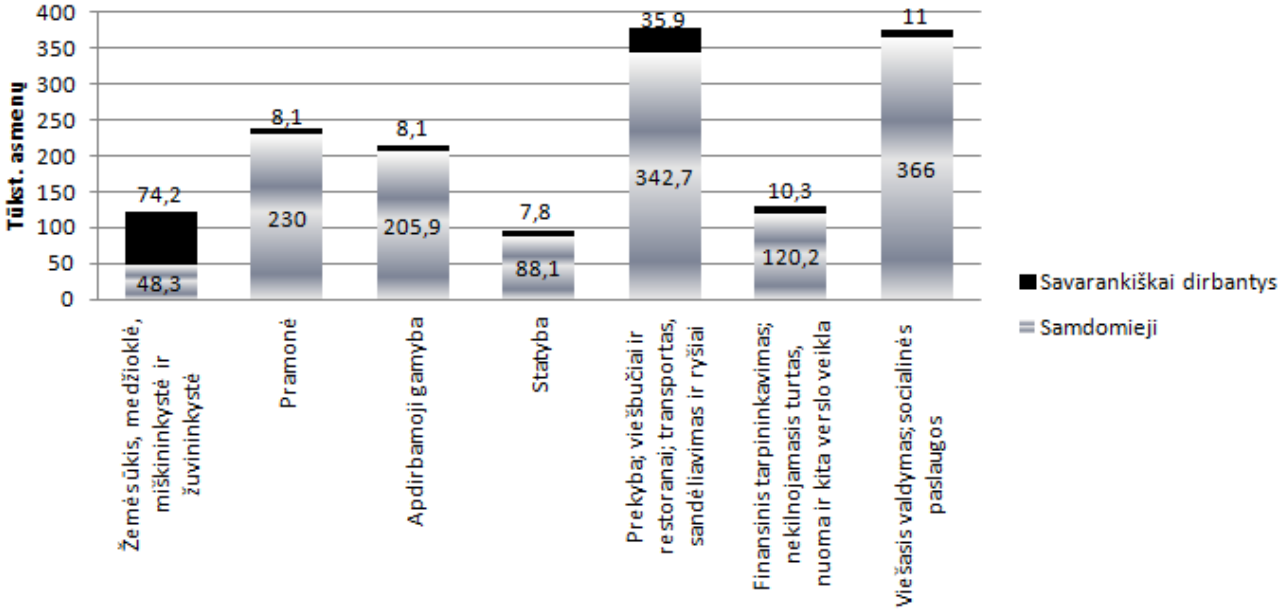
Verslo liudijimo mokesčiai yra tikrai nedideli ir palankūs asmenims, puikiai išmanantiems savo amatą, tačiau problema ta, kad 2002-11-19 LRV nutarimu nr. 1797 „dėl verslo liudijimų išdavimo gyventojams taisyklių“ patvirtintas individualios veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, klasifikatorius išskiria tik 98 veiklas, kurių dauguma yra gamybinės, tokios kaip stalių ar batsiuvių, veikla ir dar su daugybe apribojimų, draudžiančių parduoti prekes juridiniams asmenims ir panašiai. Taip pat LR Vyriausybė nuolat svarsto dar sugriežtinti ir apriboti verslo liudijimų veiklas, todėl didesnes pajamas šio kvadranto atstovai paprastai uždirba pagal individualios veiklos pažymas, kurios leidžia užsiimti bet kuriuo amatu, kuriam nereikalaujama kurti juridinio asmens ar gauti tik organizacijoms išduodamos licencijos.

Nors individualios veiklos pagal pažymą veiklų spektras daug platesnis, šį privalumą atsveria didžiausias trūkumas- sudėtingesnis ir ne toks palankus apmokestinimas. GPM tarifas taikomas atsižvelgiant į veiklos pobūdį. 5 % tarifas taikomas pajamoms iš gamybos (įskaitant žemės ūkį), prekybos ir daugumos paslaugų teikimo. 15 % tarifas, taikomas laisvosioms profesijoms[4] bei pajamoms iš vertybinių popierių (įskaitant pajamas iš išvestinių finansinių priemonių). Dalinai galima teigti, jog tikrieji „L“ kvadranto atstovai apmokestinami 5% GPM tarifu, o asmenys, užsiimantys investicijomis, nors ir vykdo veiklą pagal pažymą, priskiriami „I“ kvadrantui ir mokestinami 15% tarifu. Taip pat pažymėtina, kad leidžiama atimti iš veiklos pajamų faktiškai patirtas ir dokumentais įrodytas išlaidų sumas, arba mažinti apmokestinamąsias pajamas 30% ir iš tokių asmenų nebus reikalaujama pateikti išlaidų dokumentus. Tokia nuostata leidžia paslaugas teikiantiems asmenims bent kažkiek susimažinti apmokestinamąją bazę neapsunkinant jų kiekvienų leidžiamų atskaitymų formaliu fiksavimu. Lengvata netaikoma tuomet, kai paslaugos teikiamos ar prekės parduodamos asmenims, susijusiems su veiklos vykdytoju darbo santykiais.

Sunkumai prasideda norint apskaičiuoti VSD ir PSD įmokas, kurių bazė iš dalies sutampa su GPM. Mokesčiai SODRAI skaičiuojami nuo pusės GPMĮ įstatyme apibrėžtų apmokestinamųjų pajamų (neatėmus PSD ir VSD įmokų), tačiau socialinio draudimo įmokų bazė kalendoriniais metais negali būti didesnė negu 48 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų

[2] Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija- 360 Lt
[3] Nuo 2008-01-01 minimali mėnesinė alga Lietuvoje yra 800Lt.
[4] Laisvoji profesija – profesija, kuria reikiamą kvalifikaciją turintys gyventojai verčiasi asmeniškai, atsakingai ir profesiniu atžvilgiu nepriklausomai, teikdami intelektines paslaugas klientams ir visuomenei, įskaitant teisinę (advokato, advokato padėjėjo, notaro, notaro padėjėjo, antstolio, antstolio padėjėjo, konsultanto teisės klausimais ir kitą teisinę veiklą), apskaitininko, auditoriaus, buhalterio, lobisto, finansų konsultanto, mokesčių konsultanto, architekto, inžinieriaus, dizainerio, gydytojo, psichologo, žurnalisto, maklerio, brokerio ir panašią veiklą.

dydžių suma[5], o šių įmokų bazė per mėnesį negali būti didesnė negu 4 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžių suma, taigi maksimali VSD įmokų suma per metus negali viršyti 16006 Lt. PSD įmokoms skaičiuojama 9 % ir mokama nuo tos pačios bazės kaip ir VSD, tačiau joms „lubų“ nėra. Nors šie mokesčiai gerokai viršija tuos, kurie mokami verslo liudijimų turėtojų, tačiau įdėmiai paskaičiavus pastebima, jog jie ženkliai žemesni nei dirbančiųjų darbo santykių pagrindu, ir vienintelė sritis, kurioje savarankiškai dirbančiųjų daugiau nei samdomų darbuotojų yra žemės ūkis (žr. 3 pav.). Visose kitose sferose samdomų darbuotojų skaičius kelis kartus viršija individualios veiklos vykdytojų mastus. Tai galėjo lemti jau anksčiau aptartos stabilumo ir socialinių garantijų priežastys. Taip pat svarbu paminėti, kad net ir esant sąlygoms, ne visada įmanoma vykdyti savarankišką veiklą, nes ir darbdaviai paprastai reikalauja pavaldumo, kuris būdingas teisiškai reglamentuotoms darbo sutartims.

4 pav. Savarankiškai ir pagal darbo sutartis dirbančių skaičius Lietuvoje, 2010 m.

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas

Nepaisant to, kad „L“ kvadranto atstovai dirba daug, atlyginimas pajamomis natūra pasitaiko itin retai. Paprastai šie asmenys gauna tik sutartimis nustatytus mokėjimus pinigais, prekėmis ar paslaugomis, papildomos naudos natūrine išraiška tikimasi itin retai. Šių profesijų atstovai disponuoja tik tomis pajamomis, kurias nusipelno gauti savo sunkiu darbu, tačiau nesukuria mechanizmo, kuris teiktų pajamas jiems, patiems dirbant mažiau. Yra išimtinių specialybių (tokių kaip advokatai, notarai, antstoliai ir pan.), kurios tinkamos tik „L“ kvadrantui ir jų atstovai neturi stengtis ieškoti kitų pajamų šaltinių, kadangi ir šiuo pasirinktu būdu jų pajamos paprastai yra daug aukštesnės nei vidutinis šalies mėnesio atlygis, tačiau visi kiti asmenys šiame kvadrante neturėtų „užsibūti“ ilgai. Tai puikus būdas pabandyti ir nustatyti, ką

[5] Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydis yra 1170 Lt. Taigi įmokos negali viršyti 1170 Lt x 4 =4680 Lt per mėnesį arba 1170x48=56160 Lt per metus.

žmogus sugeba ir ar jo teikiamos prekės ar paslaugos turi paklausą, tačiau siekiant didesnių pajamų srautų ir ekonominės bei finansinės naudos būtina ateitį planuoti dešinėje pinigų srauto kvadranto pusėje.

Nors laisvai samdomų darbuotojų pajamoms taikomi mokesčiai yra mažesni nei pagal darbo sutartis samdomųjų, ši sritis teikia mažiau socialinių garantijų, kas įpareigoja asmenį nuolatos ir daug dirbti, kad gautų pakankamai pinigų pragyvenimo lygiui išlaikyti ir santaupoms atsidėti, kurių gali prireikti ligos ar nelaimės atveju. Taip pat pasudėtingėja mokesčių skaičiavimas, todėl pažvelgus į juos ne tik kaip į privalomą pareigą, bet išanalizavus išsamiai ir pasinaudojus savo gebėjimais, kiekvieno žmogaus tikslas turėtų būti pereiti į „V“ ar „I“ kvadrantą, kur ne tik mažesni mokesčiai, bet ir didesnė gautina nauda.

2.3 Pajamų iš kūrybinės veiklos apmokestinimas

Kūryba – kūrinių, kurie gali būti autorių teisių objektas, kūrimas ir turtinių teisių į savo sukurtus kūrinius perleidimas. Autorių teisių objektu pagal LR autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymą yra originalūs literatūros, mokslo ir meno kūriniai, kurie yra kokia nors objektyvia forma išreikštas kūrybinės veiklos rezultatas, t.y. knygos, dramos, fotografijos ar skulptūros kūriniai ir pan. Kuomet visos teisės į kūrinį yra perleidžiamos kitam asmeniui, kūrėjui mokamas autorinis atlyginimas, tačiau kuomet savininkas tik suteikia teisę tam tikru objektu naudotis, pajamos, gautos už šių teisių suteikimą yra honoraras. Honoraras – atlyginimas už autorine licencine sutartimi suteiktą teisę panaudoti kūrinį, atlyginimas už suteiktas gretutines teises, pajamos, gautos kaip atlyginimas už perduotą ar pagal licencinę sutartį suteiktą teisę naudotis pramoninės nuosavybės objektu, franšize, atlyginimas už suteiktą informaciją apie gamybinę, prekybinę ar mokslinę patirtį (*know-how*).

Šias sąvokas labai svarbu atskirti, kadangi GPMĮ jų apmokestinimas vienodas- 15% nuo priskaičiuotos sumos, tačiau ženkliai skiriasi PSD ir VSD, kuriais honorarai neapmokestinami visai, nes vadovaujantis VSDĮ PSD ir socialinio draudimo įmokos neskaičiuojamos nuo autoriams ir gretutinių teisių subjektams mokamo atlyginimo už kūrinių ir gretutinių teisių objektų panaudojimą pagal suteiktas licencijas panaudoti kūrinius ar gretutinių teisių objektus. Kita vertus pajamos iš autorių veiklos mokestinamos dar priklausomai nuo to, ar šis asmuo yra susijęs su lėšas išmokančiu asmeniu darbo santykiais. Tokiu atveju mokesčiai prilygsta darbo užmokesčio mokestinei naštai, kadangi SODRAI mokama 30,98% VSD iš draudėjo lėšų ir 9% PSD iš autoriaus ir tik apdraustųjų asmenų, turinčių meno kūrėjo statusą, socialinio draudimo įmokų bazę sudaro 50 proc. šių pajamų pagal autorinę sutartį sumos. Jei sutartį sudarančios šalys tuo pat metu nėra darbuotojas ir darbdavys pagal darbo sutartį, prievolė šiek tiek sumažėja. Socialinio draudimo įmokos tokioje situacijoje skaičiuojamos nuo 50% pajamų ir mokesčiai yra 9% PSD, iš kurių 3% mokama draudėjo lėšomis, o 6% apdraustųjų, ir 29,7% valstybinio pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, iš kurių 3% yra iš autoriaus lėšų, o likusi dalis yra draudėjo prievolė. Nepaisant to, 2009 m. įmonės deklaravo, kad per visus tuos metus buvo išmokėta autorinių ir honorarų bendra suma 412582 tūkst. Lt t.y. 49216 Lt vienam žmogui. Tai būtų galima

paaiškinti įpročiu, kadangi iki 2009-01-01 įsigaliojusių įstatymų pataisų, pajamos pagal autorines sutartis buvo apmokestinamos tik 15% GPM, t.y. mažesniais mokesčiais net nei pagal atsitiktines paslaugų sutartis gautos pajamos, kurios tuomet mokestintos 24% GPM. Iki tol neretai buvo siekiama sudaryti autorines sutartis vietoj paslaugų teikimo sutarčių, todėl net pasikeitus mokestinei naštai kūrėjų nenaudai, ne visi siekė ką nors pakeisti.

Akivaizdu, jog autorinė sutartis mokesčių atžvilgiu yra naudinga tik tuomet, jei pagal ją mokami honorarai, o jei numatytas autorinis atlyginimas, sutarties šalys negali būti susijusios tarpusavyje darbo santykiais, kadangi priešingu atveju mokesčiai tolygūs darbo užmokesčio apmokestinimui. Susiklosčius tokioms nepalankioms aplinkybėms, asmenys turėtų svarstyti galimybę įregistruoti individualią veiklą, jei ji vyktų tęstinį laikotarpį, arba autorius galėtų išsiimti verslo liudijimą, jei pagal veiklų, kurioms išduodami verslo liudijimai, klasifikatorių yra numatyta tokia sritis.

2.4 Verslininkų gaunamų pajamų apmokestinimo ypatumai

Tikrieji „V“ skiriasi nuo „L“, nes jie mėgsta būti apsupti protingų žmonių iš visų „D“, „L“, „V“ ir „I“ kvadrantų, kad šie padėtų jiems versle. Verslas paprastai suprantamas kaip veikla, kuria gaminant prekes ar teikiant paslaugas, reikalingas kitiems visuomenės nariams, užsidirbama pragyvenimui. Verslai atlieka daug svarbių funkcijų visuomeninėje ir nacionalinėje ekonomikoje, tarp kurių yra ne tik paslaugų ar prekių gamyba, rinkų užpildymas, darbo vietų kūrimas, bet ir mokesčių mokėjimas. Verslas- tai veikla, kuria galima užsidirbti pragyvenimui, gaminant prekes ar teikiant paslaugas, reikalingas visuomenei. Tuo pačiu verslininkystė Laimutės Gegieckienės ir Aldonos Graikšienės (2009) apibrėžiama kaip idėjos brandinimas ir įmonės įkūrimas tai idėjai įgyvendinti. Autorių manymu, verslą sudaro 4 etapai:

1. Naujos idėjos paieška ir jos vertinimas;
2. Verslo plano sudarymas;
3. Išteklių paieška;
4. Įsteigtos organizacijos valdymas.

Su pirmaisiais trimis punktais būtų galima sutikti iš esmės, tačiau ketvirtasis kelia abejonių. Verslas neturėtų reikšti vien juridinio asmens, kadangi ir fiziniai asmenys įsigiję individualios veiklos pažymas gali užsiimti verslu. Taip pat, kaip jau minėta anksčiau, laisvai samdomųjų darbuotojų grupei priklauso ūkininkai, o tuos, kurie savo veiklą išplėtoja, galima priskirti prie „V“ kvadranto. Taigi patikslinus apibrėžimą, galima teigti, jog verslininkystė, tai idėjos brandinimas ir mechanizmo sukūrimas šiai idėjai įgyvendinti, o ketvirtasis verslo etapas- sukurto mechanizmo valdymas.

Organizacijos dydis bei pobūdis priklauso nuo to, kiek planuojama turėti darbuotojų bei kokios prekės bus tiekiamos ar paslaugos teikiamos ir Peri H. Pakroo (2010) nurodo, jog bet kokios santvarkos valstybėje egzistuoja 4 pagrindinės verslo formos:

1. Individualios įmonės
2. Bendrijos (pvz. TŪB[6], KŪB[7])
3. Ribotos atsakomybės juridiniai asmenys
4. Korporacijos

Nepriklausomai nuo to, kokia teisinė forma pasirenkama, pagrindinė bet kokios įmonės siekiamybė yra jos vertės maksimizavimas, kuri didėja kartu su augančiais pinigų srautais, bei rizikos minimizavimas (Eugene F. Brigham, Michael C. Ehrhardt, 2008, p. 11). Nė viena organizacija negali atsirasti pati savaime, todėl neatsižvelgiant į teisinę formą, įmonė priklauso savininkams ir galima nustatyti, jog kiekvieno juridinio asmens savininkai gali būti orientuoti į vieną iš tikslų:

- Akcininkų turto vertės didinimas. Paprastai įsigyjant dalį įmonės, tikimasi išleidžiant pinigus dabar, gauti dar didesnės naudos ateityje per padidėjusią akcijų vertę, už kurią bus galima jas parduoti. Akcijų vertė kyla didinant įmonės pajamas ir mažinant jos veiklos rizikingumą. Akcinės bendrovės nėra vienintelė įmonių teisinė forma, steigiama norint uždirbti pelno. Gali būti įkuriamos individualios įmonės, ūkinės bendrijos ar kitos organizacijos, kurių tikslas šiuo atveju būtų savininkų ar narių turto vertės didinimas. Pažymėtina, jog nauda gali būti gaunama ne tik parduodant akcijas ar jų dalį, bet ir perleidžiant patį verslą, kurio vertė priklauso nuo to, kaip pelningai jis veikia, kokio turi turto, kokios perspektyvos jam vystytis ir plėstis ateityje bei kitų niuansų.
- Pelnas, išmokamas dividendų pavidalu. Dividendais laikomos skirstant vieneto pelną ar mažinant vieneto įstatinį kapitalą, sudarytą ne iš vieneto dalyvių įnašų, vieneto dalyvio gautos lėšos ir (arba) vieneto dalyviui perleisto turto tikroji rinkos kaina to turto nuosavybės teisės perleidimo vieneto dalyviui dieną, kai pajamos gaunamos ne pinigais. Dividendų dydis už paprastąsias vardines akcijas kasmet gali skirtis priklausomai nuo bendrovės gauto pelno ir turimų grynųjų pinigų, jie gali būti nemokami, jei veiklos rezultatai blogi arba jei nusprendžiama nemokėti dividendų, kad tas lėšas būtų galima investuoti į gamybos plėtrą. Kartais bendrovė moka dividendus iš ankstesnių pajamų, net jei einamaisiais metais ir neturi pelno. Patartina turėti kuo daugiau pajamų iš dividendų, nes tai yra viena iš pasyviųjų pajamų rūšių.

Taigi dividendai yra gaunami tuomet, kai įmonė veikia pelningai, todėl galima nustatyti, jog antrasis tikslas tuo pačiu siejamas su organizacijos siekiu gauti kuo didesnį pelną. Svarbu pastebėti, jog ne visų teisinių formų juridinių asmenų reglamentavimas leidžia išmokėti dividendus, todėl kitais atvejais šis tikslas atspindi ne dividendų sumas, o tiesiog lėšas, skiriamas savininkams iš pelno, kaip pvz. individualios įmonės savininko išsiimtos pajamos.

Priklausomai nuo to, kurią strategiją organizacija pasirenka, formuojami ir jos tikslai bei veiklos pobūdis, bet galima sutikti, jog vertės didinimas yra reikšmingiausias tikslas, duodantis didesnę naudą

[6] Tikroji ūkinė bendrija
[7] Komanditinė ūkinė bendrija

ilgajame laikotarpyje. Pirmiausia, to siekiant laimi vartotojai, kurie turi galimybę įsigyti kokybiškų prekių ar paslaugų, kadangi norint padidinti akcijų vertę, būtina didinti pardavimus. Antra, įstaigos, nuolatos siekiančios vertės didinimo, paprastai įdarbina ir daugiau kvalifikuotų žmonių, kas mažina nedarbą. Tačiau trečia, ir svarbiausia, išmokami dividendai apmokestinami 20 % tarifu, o akcijų pardavimo pelnas – 15 % GPM.

Vadovaujantis GPMĮ 17 str. nuostatomis, vertybinių popierių, kurie įsigyti po 1991-01-01, pardavimo pajamos yra neapmokestinamos, jei jie išlaikyti nuosavybėje daugiau kaip 366 d. ir gyventojas trejus metus iki mokestinio laikotarpio, kurį vertybiniai popieriai buvo parduoti arba kitaip perleisti nuosavybėn, pabaigos nevaldė daugiau kaip 10 procentų šio vieneto akcijų (dalių, pajų). „V“ kvadranto atstovų valdomos akcijos išsiskiria tuo, jog vienam asmeniui priklauso kontrolinis paketas įmonės akcijų, kuris bet kokiu atveju bus daugiau nei 10 %, nes priešingu atveju tai ne vadovavimas įmonei, o tiesiog investicija į akcijas, kas būdinga „I“ kvadrantui. Šiuo atveju svarbu nusistatyti ateities tikslus. Jei verslas kuriamas kaip pagrindinis pajamų šaltinis ilgam laikotarpiui, tuomet aktualus tik dividendų ir tantjemų apmokestinimas, kuris atitinkamai yra 20 % ir 15 %, tačiau neretai siekiama sukurti mechanizmą, kurį išvysčius būtų galima parduoti gaunant pelno. Jei parduodamos įmonės akcijos, joms taikomas 15 % pajamų mokesčio tarifas ir išimtis nustatyta tik vertybiniams popieriams, įsigytiems iki 1991-01-01, kurių pardavimo pajamos GPM neapmokestinamos.

Kita vertus, vienas iš įmonės akcijų vertės didinimo būdų- jos polinkis ir galimybės mokėti dividendus ateityje, todėl neretai akcijų kaina priklauso ir nuo ateityje tikėtinų gauti dividendų sumos. Įkuriama nemažai pelningų ir perspektyvių įmonių, todėl ne visada verslo pardavimas reiškia tik akcijų perleidimą, nes priešingu atveju IĮ pardavimas būtų teisiškai neįmanomas. Tokioje situacijoje žvelgiant iš mokestinės pusės tai traktuojama kaip kito turto pardavimas. Pagal GPMĮ kitas turtas- tai turtas, kuriam pagal LR teisės aktus neprivaloma teisinė registracija (baldai, paveikslai, brangenybės, kompiuteriai ir pan., o taip pat nenukirstas miškas, apvalioji mediena ir netauriųjų metalų laužas). Šiai turto grupei priskiriamas ir nematerialus turtas, kuris neturi materialios substancijos ir yra neapčiuopiamas, tačiau turi vertę. Tai gali būti komercinis nematerialusis turtas (patentai, licencijos, prestižas ir pan.) ir rinkotyros nematerialusis turtas (prekės ženklas, prekės vardas, unikalus vardas, vartotojų sąrašai, simboliai ir pan.), taip pat nematerialiajam turtui priskiriamos turtinės teisės, intelektinės veiklos rezultatai, informacija ir pan. Know–how[8] ir prekybinė paslaptis gali būti priskiriami ir komerciniam, ir rinkotyros nematerialiajam turtui.

Kita vertus, galima parduoti ir tik verslo mechanizmą, pavyzdžiui individualios veiklos pagrindu pradėtą ir išplėtotą sėkmingą verslą perleidžiant kitam asmeniui. Abiem pateiktais atvejais pardavimo ir

[8] Know-how suprantama kaip praktinės techninės informacijos (patentuotos arba ne) visuma (t. y. specialių žinių ir patirties), kuri būtina produktams atgaminti, gamybos ar komercijos procesui vykdyti tomis pačiomis arba panašiomis sąlygomis; atsižvelgiant į tai, kad tokiai informacijai teikti reikalinga patirtis ir specialios žinios. Asmuo, vien tik išnagrinėjęs gaminį arba įgijęs žinių apie technikos ar technologijos naujoves, tokios informacijos sužinoti negali.

įsigijimo kainų skirtumas, didesnis kaip 8000 Lt, apmokestinamas taikant 15 proc. pajamų mokesčio tarifą. Turto įsigijimo kaina – tai pinigų (turto) suma, už kurią jis buvo įsigytas, t. y. patirtos išlaidos šiam turtui įsigyti. Įskaičiuojamas ir su šio turto įsigijimu susijęs sumokėtas komisinis atlyginimas, mokesčiais bei rinkliavos. Individualios įmonės perleidimo atvejų įsigijimo kaina būtų tai, ką jos savininkas įnešė į įmonę jos steigimo metu ar įmonės veiklos eigoje. Kitais atvejais įsigijimo kaina yra tai, ką žmogus pats sumokėjo įsigydamas reikalingus patentus ar licencijas, registruodamas prekės ženklus ir tt. Dėl painaus ir mažai paaiškinimų turinčio apmokestinimo bei teisinių pardavimo procedūrų, visuomenėje geriau žinomas paprastas akcijų pardavimas, į kurios pardavimo kainą yra įskaičiuota prestižo, patentų, licencijų ir kito nematerialaus turto vertė, o jei parduodama IĮ, prieš perleidimą ji pertvarko ją į UAB, tuomet gautų akcijų įsigijimo data laikoma individualios įmonės įregistravimo data ir įmonės pardavimas apmokestinamas kaip jau aptartasis vertybinių popierių pardavimas. Individualios veiklos vykdymo atveju fiziniai asmenys tiesiog parduoda atskirus turto vienetus, tokius kaip patalpas, prekes, licencijas ir kt., kurie kiekvienas apmokestinami kaip individualios veiklos pajamos, jei iki pardavimo vis dar yra naudojami veikloje. Išimtis nuo 2010-01-01 taikoma tik nekilnojamam turtui, kurio pardavimo pajamos nebesisumuoja prie individualios veiklos pajamų.

Vieni verslininkai kuria įmones tam, kad gautų pajamų einamuoju laikotarpiu, kiti su tikslu dabar turėti vertingą turtą, kurį, esant reikalui, galėtų pelningai parduoti, treti nori abiejų šių tikslų kombinacijos, tačiau kiekvienas asmuo visais atvejais sieks, kad jo darbas ir investuoti pinigai turėtų kuo didesnę grąžą. Šiame kvadrante sandoriai paprastai vykdomi didelėmis sumomis, todėl planuojant pajamų uždirbimo mechanizmą turi būti apsvarstyti ir mokestiniai aspektai, kurie neretai gali turėti svarios įtakos tam tikriems pasirinkimams. Tai neturėtų keisti pasirinktos strategijos, tačiau gali padėti išvengti papildomų išlaidų, kuomet įgyvendinamas vienas iš tikslų- mokami dividendai ar tantjemos arba siekiama parduoti turimas teises į įmonę.

2.5 Gyventojų pajamų, gautų iš investicijų, apmokestinimas

Mokesčių planavimas yra viena svarbiausių sričių uždirbant pinigus, kadangi turtingiausi žmonės žino, jog geriausias būdas legaliai išvengti mokesčių- uždirbti pajamas „V“ ir „I“ kvadrantuose. Atvejai, kai paprasčiausia patekti į „I“ kvadrantą:

- Neturint pinigų, todėl neturint ir ko prarasti
- Siekis, kad asmeniui dirbtų pinigai
- Pasitikėjimas savo, o ne kitų mintimis ir gebėjimas ne tik dirbti, bet ir mąstyti.

Terminas investicijos yra kilęs iš lotyniško žodžio „invest“, kuris reiškia „įdėti“, o Daiva Jurevičienė (2010) nurodo, kad investavimas- tai pinigų įdėjimas į vertybinius popierius ar materialų turtą, siekiant vertės padidėjimo, pajamų ar abiejų šių dalykų. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos

investicijų įstatymu, investicijos – tai piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą. Žvelgiant iš kitos pozicijos, tai yra vartojimo apribojimas esamuoju laiku su tikslu turėti daugiau išteklių, kuriuos būtų galima vartoti ateityje ir ne vienas autorius pateikia būtent tokį investicijų apibrėžimą (D. Jurevičienė (2010), Gitanas Kancerevyčius (2004)). Galutinis bet kokių investicijų ir jų planavimo tikslas yra maksimizuoti šią išteklių vertę ateityje.

Jau aptarti įmonių orientaciniai tikslai (pelnas arba vertės augimas), todėl nenuostabu, kad ir investavimo strategijos gali būti skirstomos panašiu principu į kapitalo, pinigų srauto ir mišrias investicijas (G. Černius, 2011). Kapitalo investicijų esmė yra vertės auginimas per tam tikrą laikotarpį, kuriam pasibaigus, investicija paverčiama į pinigus, kuriais investuotojas gali disponuoti tam, kad patenkintų savo poreikius. Šioje situacijoje ypač svarbu žinoti, kada išeiti iš rinkos, kada parduoti investiciją, todėl investicijas reikia pastoviai prižiūrėti, domėtis rinka ir jos tendencijomis. Pinigų srauto investicijų atveju investuojama į objektą, kuris kuria pastovų pinigų srautą. Srautas gali būti gaunamas kas mėnesį, kas pusę metų, metus ar kitą laiko tarpą. Tai pastovūs pinigai, kurie gaunami iš investicijos, juos galima reinvestuoti ar naudoti savo reikmėms. Šios investicijos pagrindinis tikslas- kad pinigų srautai, gauti iš investicijos būtų didesnį, nei su ja susiję kaštai. Šių dviejų investavimo strategijų junginys yra mišrios investicijos, kurių atveju investuojama į turtą, kurio vertė laikui bėgant auga ir kuris generuoja pastovų pinigų srautą.

Pinigų srauto investicijos gali būti įvairių rūšių ir duoti skirtingo pobūdžio naudą. Našiai ir nenuostolingai veikiančios organizacijos gauna pelną- pinigų srautus, kuriuos akcininkai gali paversti savo disponuojamomis piniginėmis lėšomis išsimokėdami dividendus. Taigi pelnas ir dividendai gali būti išskiriami kaip pinigų srautai, gaunami iš juridinių asmenų valdymo. Tai ypač aktualu „V“ kvadranto atstovams, kurie kontroliuoja vienetus, tačiau ne mažiau svarbu ir investuotojams, paskiriantiems savo pinigus į tam tikras įmones, su tikslu ateityje gauti dalį pelno. Pinigų srautas tai ne tik pelnas ir dividendai, jis gali būti gaunamas ir nuomos ar palūkanų pavidalu, taip pat sukaupiamas investuojant į pensijų fondus. Priklausomai nuo to, kokių tikslų yra siekiama, pasirenkamas tinkamiausias variantas investuotojui, tačiau tam, kad būtų galima objektyviai palyginti gaunamą naudą, svarbu išsiaiškinti ne tik tokių srautų gavimo galimybės bei su investavimu susijusią riziką, bet ir tai, kokia suma liks investuotojui, sumokėjus visus mokesčius ir su pasirinkta investicija susijusias išlaidas.

Pinigų srauto investicijoms priskiriami indėliai ir paskolos, už kurias mokamos palūkanos. Palūkanos už Lietuvos banko licencijas turinčiose bei Europos ekonominės erdvės valstybių narių banko ir kitose kredito įstaigose laikomus indėlius yra neapmokestinamos jokiais mokesčiais, tačiau pinigų srautai iš tokių investicijų paprastai yra labai maži, todėl dažniausiai ši strategija pasirenkama taupymui,

tačiau indėliuose atidėti pinigai palaipsniui nuvertėja ir ilgainiui nebeužtikrina tos pačios perkamosios galios dėl infliacijos, kuri neretai yra aukštesnė nei mokamos palūkanos. Tokia situacija sukuria palankesnes sąlygas investicijoms į kapitalo rinkas, o mažiau patyrę investuotojai gali įsigyti investicinio fondo vienetų ar pasirašyti III pakopos pensijų fondo sutartį. Būtent šie pensijų fondai ateityje generuoja pinigų srautus, o einamuoju laikotarpiu suteikia galimybę pasinaudoti GMPĮ numatytomis lengvatomis, t.y. iki 25% sumažinti savo per kalendorinius metus gautų 15% tarifu mokestintų apmokestinamųjų pajamų sumą, ir, jei nuo tos dalies jau buvo išskaičiuota prievolė valstybei, susigrąžinti šią sumokėtą mokesčių dalį.

Sulaukęs pensinio amžiaus, asmuo įgyja teisę į pensijų išmoką, kuri pensijų fondo dalyvio pasirinkimu gali būti mokamos šiais būdais:

1) vienkartine išmoka;

2) reguliariai dalimis konvertuojant pensijų sąskaitoje įrašytus apskaitos vienetus į pinigus ir juos išmokant, jeigu toks pensijų išmokos mokėjimo būdas yra numatytas pensijų fondo taisyklėse;

3) nuperkant anuitetą draudimo įmonėje, vykdančioje gyvybės draudimą.

Šiuo atveju svarstant apmokestinimo klausimą svarbios trys sąlygos- kad investicija būtų ilgalaikė, ar bent ne trumpesnė nei 5-eri metai, fondo dalyvis išmokos gavimo metu turi būti ne jaunesnis nei 55[9] metų ir tik tokiu atveju visa išmoka neapmokestinama pajamų mokesčio 15 % tarifu nepriklausomai nuo to, ar buvo naudotasi mokesčio lengvata. Jei neatitinka bent vienos iš sąlygų ir naudojosi GPMĮ numatyta lengvata, visa išmoka apmokestinama 15% tarifu. Jei fondo dalyvis lengvata nesinaudojo, tačiau neatitinka vienos iš sąlygų (amžiaus arba sutarties termino), tai apmokestinama tik ta išmokos dalis, kuri viršija sumokėtas įmokas.

Taigi akivaizdu, kad investicijos, kurios generuoja vien pinigų srautą, turi nedidelę grąžą arba ilgą atsipirkimo laikotarpį, todėl dažniau investuojama į objektus, duodančius didesnį ir greitesnį pelną. Vienas iš tokių investavimo instrumentų- akcijos, įsigyjamos su tikslu gauti dividendus einamuoju laikotarpiu, o vėliau parduoti tikintis uždirbti iš vertės padidėjimo. Investuotojų įsigytų akcijų dividendai bei pardavimo pajamos apmokestinamos tomis pačiomis sąlygomis kaip ir „V“ kvadranto atstovų tik investuotojai, priešingai nei verslininkai, neperka tokio kiekio įmonės akcijų, kad gautų teisę ją kontroliuoti, todėl akcijų pardavimo mokestinis aspektas tampa ypač svarbiu. Kaip minėta, išmokami dividendai yra pajamų mokesčio objektas ir apmokestinami 20% tarifu, o padidėjus akcijų rinkos vertei yra galimybė, kad jas pardavus už didesnę, nei įsigijimo kaina, bus gautas pelnas, nuo kurio nereikės mokėti mokesčių. Reikia tik nevaldyti daugiau nei 10 % įmonės akcijų trejus metus iki mokestinio laikotarpio, kurį vertybiniai popieriai buvo parduoti arba kitaip perleisti nuosavybėn, pabaigos ir akcijas parduoti ne anksčiau kaip po metų.

[9] Pagal Profesinių pensijų kaupimo įstatymą, teisė į pensijų išmokas įgyjama pensijų fondo dalyviui sulaukus pensijų fondo taisyklėse nurodyto senatvės pensijos amžiaus. Šis amžius negali būti mažesnis kaip 55 metai.

Kalbant apie akcijas, reikia paminėti ir obligacijas- skolos vertybinius popierius, patvirtinančius jo turėtojo teisę gauti iš obligaciją išleidusio asmens joje nustatytais terminais nominalią obligacijos vertę ir metines palūkanas ar kitokį ekvivalentą arba turtines teises. Kitaip sakant, investuotojas skolina bendrovei tam tikrą pinigų sumą iš anksto nustatant sąlygas ir laikotarpį, po kurio obligacijos bus išpirktos. Praėjus nustatytam laikui, bendrovė grąžina investuotojui pasiskolintą pinigų sumą (išperka obligaciją) ir už leidimą naudotis pinigais moka palūkanas, kurios priklausomai nuo nustatytų sąlygų, gali būti sumokamos visos iš karto tuo metu, kai grąžinama paskola (išperkama obligacija), arba, jeigu obligacijos terminas yra ilgas,- keletą kartų, priklausomai nuo nustatytų sąlygų. Obligacijas gali leisti vyriausybės, bendrovės ar savivaldybės nusprendusios, jog tai tinkamiausias pajamų šaltinis tam tikram tikslui ar projektui finansuoti.

Obligacijos nėra vien pinigų srautų investicija, kadangi šis vertybinis popierius gali būti parduodamas ir anksčiau, nei sueina išpirkimo terminas ir tokiu atveju, laikoma, jog investuotojas gavo vertybinių popierių pardavimo pajamų ir, jei obligacijų vertė pakyla, bei jos parduodamos brangiau nei įsigijimo metu sumokėta pinigų suma, susidaręs skirtumas apmokestinamas GPM tomis pačiomis sąlygomis kaip ir akcijų pardavimas tik neatsižvelgiama į 10 % įmonės valdymą, nes tai skolos, o ne nuosavybės vertybinis popierius. Kai obligacijos iš gyventojo yra išperkamos, žmogaus pajamomis laikomos palūkanos, gautos už šiuos vertybinius popierius. Palūkanoms taip pat priskiriamos ir obligacijų išleidimo ar išpirkimo momentu kreditoriui išmokamos sumos, viršijančios to vertybinio popieriaus įsigijimo kainą ir tokiam vertybiniam popieriui tenkančias palūkanas. Palūkanos, mokamos gyventojams, kurie obligacijas įsigijo pirminiu platinimo būdu, ir palūkanos, kurios mokamos asmenims, jas įsigijusiems antrinėje rinkoje, pajamų mokesčiu neapmokestinamos, jeigu šios obligacijos pradedamos išpirkti ne anksčiau kaip po 366 dienų nuo jų išleidimo dienos. Neatitikus šios sąlygos, taikomas 15 % GPM tarifas.

Kitas, kaupiantis savyje tiek vertės augimą, tiek pinigų srautus, investicinis turtas- nekilnojami objektai. Nekilnojamasis turtas gali būti gera investicija, bet taip pat- ir prasta. Kad būtų galima įvertinti ar objektas yra investicija, reikėtų skaičiuoti ne tik turto kainos (vertės) pokytį, bet taip įvertinti ir nuomos pajamingumą, remontų išlaidas, pagrindinių konstrukcijų nusidėvėjimą, baldų bei kitos įrangos įsigijimo ar nusidėvėjimo sąnaudas. Pagrindiniai išskiriami nekilnojamo turto segmentai:

- Gyvenamosios paskirties (būstas)
- Komercinės patalpos:
    - ✓ Prekybinės paskirties
    - ✓ Ofiso paskirties
    - ✓ Sandėliavimo paskirties
    - ✓ Gamybinės paskirties
    - ✓ Kt.

- Investicijos į žemę

Nepriklausomai nuo nekilnojamo turto paskirties, nuomos pajamoms taikomas vienodas- 15 % GPM tarifas, tačiau neretai pamirštas ir į preliminarias sąnaudas lieka neįtrauktas nekilnojamo turto ir žemės mokestis, kuris mažina galutinį gautiną pelną. Svarbu pažymėti, jog nekilnojamo turto nuoma nėra apmokestinama PVM, todėl net viršijus 100 000 Lt per 12 paskutinių mėnesių nėra grėsmės, jog atsiras dar vienas papildomas mokestis.

Kaip minėta, nekilnojamas turtas paprastai įsigyjamas planuojant gauti ne tik nuomos išmokas, bet ir numatant investicijos atsipirkimą šį objektą pardavus vėliau už didesnę nei įsigijimo kainą. GPMĮ nustatyta, jog neapmokestinamosioms pajamoms priskiriamos po 2010-12-31 įsigyto ir 5 metus iki pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn išlaikyto nekilnojamojo daikto (kito nei gyvenamasis būstas, kuriame deklaruota gyventojo gyvenamoji vieta) pardavimo pajamos, o jei jis įsigytas iki 2011-01-01 ir iki tol nebuvo naudojamas individualioje veikloje, palikta 3 metų neapmokestinimo taisyklė. Gyvenamajam būstui taikomos lengvatos ir pardavimo pajamos neapmokestinamos jeigu jos gautos pardavus ar kitaip perleidus nuosavybėn Europos ekonominės erdvės valstybėje esantį gyvenamąjį būstą (įskaitant susijusią žemę), kuriame gyventojas 2 metus iki būsto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn teisės aktų nustatyta tvarka buvo deklaravęs gyvenamąją vietą, o jei trumpiau nei 2 metus, lengvata taikoma tais atvejais, kai gyventojas pardavimo pajamas per vienerius metus panaudoja kito Europos ekonominės erdvės valstybėje esančio gyvenamojo būsto, kuriame šis asmuo teisės aktų nustatyta tvarka deklaruoja gyvenamąją vietą, įsigijimui. Jei turtas perkamas kaip investicija su tikslu jį nuomoti, o vėliau parduoti, gyvenamoji vieta paprastai nėra deklaruojama, todėl šiuo atveju aktuali tik 5 metų išlaikymo sąlyga, kurios neatitinkant pajamų skirtumas, gautas iš turto pardavimo pajamų atimant įsigijimo kainą bei su to nekilnojamojo turto pardavimu susijusius mokėtinus komisinį atlyginimą, mokesčius bei rinkliavas, apmokestinamas 15 % GPM tarifu.

Kaip jau minėta anksčiau, yra investicinių priemonių, kurios pasižymi tik vertės augimu (kapitalo investicijos) ir kelios populiariausios iš jų yra investicinių fondų vienetų pirkimas, investavimas į draudimą, obligacijas ir net žaliavų ar tam tikrų kolekcinių vertybių įsigijimas. Investicinis fondas – tai veiklos forma, kai bendrosios dalinės nuosavybės teise juridiniams ar fiziniams asmenims priklausantis turtas valdymo įmonės valdomas patikėjimo teise laikantis kolektyvinio investavimo subjektų įstatyme ir investicinio fondo taisyklėse nustatytos tvarkos ir sąlygų. Kitaip sakant, investicinis fondas yra daugelio investuotojų vienoje vietoje sutelkti pinigai, kuriuos fondas investuoja į akcijas, obligacijas ar kitas išvestines finansines priemones pagal nustatytą fondo strategiją. Investicinio fondo dalyviu tampama įmokėjus piniginį įnašą. Sumokėta pinigų suma konvertuojama į investicinius vienetus pagal investicinio vieneto kainą. Tokiu atveju fondo turtas priklauso visiems fondo dalyviams proporcingai pagal jų turimų investicinių akcijų skaičių.

Investiciniai fondai, įsteigti pagal Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymą nėra apmokestinamieji vienetai, todėl šių fondų už į vertybinius popierius (akcijas) investuotą pensijų ar investicinio fondo turtą gaunami dividendai nėra pelno mokesčio objektas, tačiau mokestinama, jei šis pelnas paskirstomas investuotojams- fondo dalyviams. Fiziniams asmenims, įsigijusiems fondo vienetų ir gaunantiems dividendus arba šių vertybinių popierių pardavimo pajamų, taikomos tos pačios sąlygos kaip ir akcijų savininkams.

Net kolekcinės vertybės gali būti laikomos investicijomis, nors jų vertė bei nauda yra sunkiau apčiuopiama. Pašto ženklai, meno kūriniai ir antikvariniai dirbiniai, monetos ir net kolekciniai vynai ar kitos įdomios investicijos gali turėti didelę grąžą, tačiau būtina šią rinką puikiai išmanyti, kadangi priešingu atveju tokia investicija tampa labai rizikinga, todėl investicija į kolekcines vertybes pasitaiko itin retai. Pardavimo atveju vadovaujantis GPMĮ tai apmokestinama kaip kito turto pardavimo pajamos, kurios, jei pardavimo ir įsigijimo kainų skirtumas per metus viršija 8000 Lt., apmokestinamos 15 % tarifu.

Dažniausiai pasitaikanti investavimo forma, nereikalaujanti daug žinių finansų ir ekonomikos srityje, bei neretai pasirenkama kaip alternatyva taupymui indėlių pavidalu- investicinis gyvybės draudimas. D. Jurevičienė (2010) nurodo, jog šio objekto išskirtinumas tas, kad kaip ir III pakopos pensijų draudimas, suteikia teisę pasinaudoti mokesčių lengvatomis, be to vienu metu teikiamos dvi paslaugos: dalis apsidraudusio asmens įmokėtų lėšų yra investuojama, o kita dalis skiriama gyvybės apdraudimui. Nepaisant to ir šiuo atveju svarbiu kriterijumi tampa mokesčiai, kadangi gyvybės draudimo išmokos apmokestinimui įtakos turi ne tik sutarties terminas, nutraukimo momentas, naudos gavėjo amžius, bet ir naudojimasis GPMĮ numatytomis lengvatomis.

Egzistuoja daugybė investavimo formų ir objektų, tačiau norint palyginti strategijas mokestiniu aspektu, pakanka kelių pagrindinių. Tokios priemonės kaip kaupiamasis gyvybės ar pensijų III pakopos draudimas bei indėliai, nors ir pasitaiko dažnai bet jiems dažnai taikomos mokestinės lengvatos, negali būti lyginami šiuo požiūriu, kadangi tai labiau taupymo priemonė, neduodanti realių pinigų srautų einamuoju laikotarpiu. Todėl išsamesnei analizei tinka vertybiniai popieriai, tokie kaip akcijos, obligacijos ir investicinio fondo vienetai, nekilnojamas turtas ir tam tikrais atvejais kolekcinės vertybės. Kiekvienas asmuo pats sprendžia į ką investuoti, todėl tokia analizė padėtų atlikti šį sprendimą, kadangi nenumatytų išlaidų sumažinimas suteikia investuotojui apibrėžtumo.

*

Didžioji dauguma Lietuvos gyventojų pajamas uždirba veikdami darbo santykių sutarties pagrindu, kuri suteikia stabilumo bei saugumo pojūtį, valstybines socialines garantijas, tačiau tokioje situacijoje pasiekti finansinę nepriklausomybę yra mažiausia tikimybė. Neretai funkcijas, atliekamas griežtai

reglamentuotų darbo sutarčių pagrindu, galima pavesti asmenims, veikiantiems pagal individualios veiklos pažymas, taip sutaupant lėšų bei gaunant galimybę pasirinkti tuo metu geriausiai kriterijus atitinkantį pavaldinį. Kita vertus, sumanaus ir gerai savo darbą atliekančio asmens siekis turėtų būti perėjimas į „V“ arba „L“ kvadrantus, kur ne tik generuojamos didesnės pajamos, bet ir taikomi mažesni mokesčiai, kas leidžia pačiam gyventojui pasirinkti, kokias garantijas jis nori užsitikrinti ateičiai, pvz. padedant atliekamas santaupas kaip indėlį į kredito įstaigą ar apsidraudžiant kaupiamuoju gyvybės arba III pakopos pensijų draudimu.

Mokesčiai yra neišvengiama prievolė valstybei, tačiau tai, jog skirtingoms pajamų rūšims nustatyti nevienodi tarifai, leidžia manyti, jog atlikus palyginamąją analizę yra galimybė pasirinkti optimaliausią variantą, kuris be mokestinių žinių bei apskaičiavimų negali būti pastebėtas.

3. GYVENTOJŲ GAUNAMŲ PAJAMŲ APMOKESTINIMO PALYGINIMAS

Vieni pajamų šaltiniai apmokestinami didesniais mokesčiais, kiti- mažesniais, tačiau tam, kad būtų įmanoma juos palyginti tarpusavyje, būtina atlikti skaičiavimus. Statistikos departamento duomenimis, 2011 m. antro ketvirčio vidutinis mėnesinis darbo užmokestis neatskaičiavus mokesčių Lietuvoje buvo 2107,7 Lt, todėl su tikslu gauti lengviau palyginamus rodiklius, paskaičiavimai atliekami vadovaujantis nusistatyta artima vidutiniam darbo užmokesčiui – 2000 Lt riba.

Darant prielaidą, jog asmuo neturi vaikų (netaikomas papildomas NPD) ir neturi nustatyto nedarbingumo ar specialių poreikių lygio, paskaičiuojami mokesčiai bei galutinis gautinas atlyginimas, kuomet sutartyje nurodytas darbo užmokestis yra 2000 Lt (žr. 2 lent.). Kiekvienas supranta, jog iš darbuotojo išskaičiuojami mokesčiai, kurių šiuo atveju bendra suma būtų 445,5 Lt, tenka žmogui, tačiau tai, jog dar 621,6 Lt moka darbdavys nereiškia, jog samdomam darbuotojui jie neturi jokios įtakos.

2 lentelė. Su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų apmokestinimas

2000 Lt (NPD[10]= 230 Lt.)		
MOKESTIS	**PROCENTAS, %**	**SUMA, Lt**
MOKESČIAI, IŠSKAIČIUOJAMI IŠ DARBUOTOJO		
GPM	*15*	*265,5*
PSD SODRAI	*6*	*120*
Soc. Ir pensijų draudimas SODRAI	*3*	*60*
DARBDAVIO MOKAMI MOKESČIAI		
SODRA	*30,98*	*619,6*
Įmoka į garantinį fondą	*0,1*	*2*
VISA DARBO VIETOS KAINA **2621,6** Lt		
VISO MOKESČIŲ **1068,1** Lt		
NETO DARBO UŽMOKESTIS **1554,5** Lt		

Kiekvienas darbdavys prieš priimdamas naują žmogų skaičiuoja darbo užmokesčio sąnaudas tam asmeniui pasamdyti, kas reiškia, jog į jas įtraukiami ir mokesčiai, mokami iš įmonės lėšų. Tai parodo, kad šiuo atveju pateikta vienos darbo vietos kaina 2621,6 Lt ir yra ta suma, kurią samdomasis kainuoja samdančiajai įmonei ir tai yra reali darbuotojo uždirbama suma. Visa mokesčių našta pasirinktu atveju sudaro 1068,1 Lt, kurią atėmus, žmogui lieka tik 1554,5 Lt.

Visiškai priešinga sistema taikoma individualios veiklos vykdytojams. Jiems mokėti mokesčius tenka patiems (išskyrus atvejus, kai paslaugos suteikiamos organizacijai, kurioje žmogus dar dirba ir

[10] Gyventojui taikytinas mėnesio NPD = 470 – 0,2 x (gyventojo mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 800)

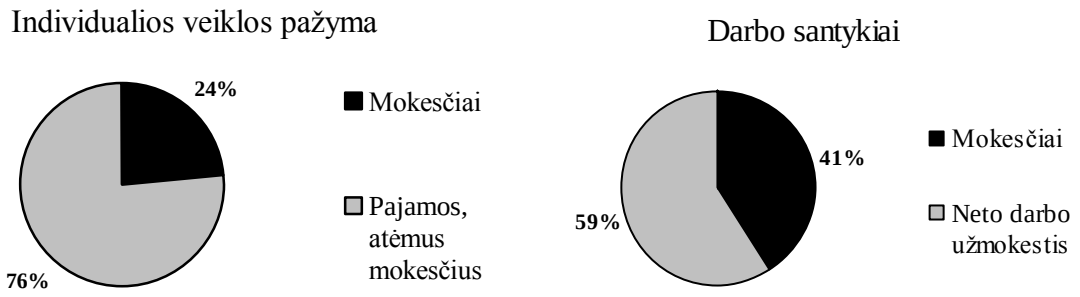
pagal darbo sutartį), suteikiant galimybę iš pajamų atimti leidžiamus atskaitymus, o samdantieji yra atsakingi tik už prekių ar paslaugų apmokėjimą veiklos vykdytojui. Individualios veiklos pagal pažymą vykdymo atveju GPM skaičiuojamas nuo visos apmokestinamųjų pajamų sumos, o VSD ir PSD - nuo pusės, todėl pasirenkant, jog žmogus leidžiamus atskaitymus pripažins ne pagal faktines išlaidas, o iš karto priskirs 30 % pajamų leidžiamais atskaitymais, iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog nustatant tokį patį 2000 Lt/mėn. (24000 Lt per metus) atlygį, suma atskaičiavus mokesčių lieka mažesnė, t.y. tik 1527,59 Lt (žr. 3 lent.). Tai klaidinga nuomonė, kadangi kaip jau minėta ankstesniame pavyzdyje (žr. 2 lent.), darbo sutartyje nurodžius 2000 Lt, reali darbo vietos kaina įvertinus mokestinius aspektus yra 2621,6 Lt, todėl objektyviam palyginimui būtina paskaičiuoti individualios veiklos pajamų apmokestinimą su šia suma.

3 lentelė. Individualios veiklos pagal pažymą pajamų apmokestinimas

METINĖS PAJAMOS		**24000 Lt**	**31459 Lt**
SĄNAUDOS 30%		7200 Lt	9437,7 Lt
APMOKESTINAMOSIOS PAJAMOS		16800 Lt	22021,3 Lt
MOKESTIS	**PROCENTAS, %**	**SUMA, Lt**	**SUMA, Lt**
VSD	*28,5*	*2394*	*3138,04*
PSD	*9*	*756*	*990,96*
GPM	*15*	*2520*	*3303,2*
VISO MOKESČIŲ		5670	7432,2
SUMA ATĖMUS MOKESČIUS[11]		18330	24026,8
MĖNESIO PAJAMOS ATĖMUS MOKESČIUS[12]		**1527,59**	**2002,23**

Tuo atveju, kai metinės pajamos yra 31459 (žr. 3 lent.), kas atitinka 2621,6 Lt/mėn., mėnesio pajamos atėmus mokesčius yra 2002,23 Lt, o tai net 552,27 Lt/mėn. daugiau nei turint tas pačias užmokesčio sąnaudas samdomo darbuotojo atveju. Nustatant, kokią dalį bendroje sumoje sudaro mokesčiai, o kokią užmokestis jau sumokėjus visus mokesčius (žr. 4 pav.), mokesčiai individualios veiklos pagal pažymą vykdymo atveju yra 24 % (kai sutartyje nurodytas 2621,6 Lt/mėn. užmokestis). Tai yra 17 procentinių punktų mažiau nei mokesčių išlaidos darbo santykių pagrindu.

[11] Rodiklis skaičiuojamas iš metinių pajamų atimant visą mokesčių sumą, kadangi ji tenka tik veiklos vykdytojui, t.y. nėra mokesčių, mokamų iš įmonės lėšų;
[12] Metinė pajamų suma, atėmus mokesčius / 12 mėn.

5 pav. Užmokesčio sudėtis darbo santykių ir individualios veiklos atveju

Kaip minėta, individuali veikla yra savarankiška, kas reiškia, kad asmuo dirba pagal savo nusistatytą dienotvarkę, savo, o ne kažkieno kito suteiktoje, darbo vietoje, neturi pareigų aprašymo, nustatyto darbo laiko ir t.t. Šis požymis yra pagrindinis, atskiriantis individualią veiklą nuo darbo santykių, todėl verta prisiminti, jog vien paslaugų sutarties forma negarantuoja, jog VMI nepripažins tokių santykių kaip darbinių pagal darbo kodeksą. Kita vertus, yra pakankamai daug sričių, kur gali dirbti asmenys, neprivalantys atvykti kasdien į darbo vietą nustatytu laiku. Taip pat jie nėra reikalingi įmonėje kiekvieną dieną, todėl teikti vienkartines paslaugas galėtų paslaugų sutarčių pagrindu nebūdami atsakingi tik vienai įmonei. Tokiu būdu pasiekiama ne tik nepriklausomybė ir laisvė pačiam planuotis pajamas bei laiką, bet ir sumažinamos mokestinės išlaidos. Tokiu pavyzdžiu galėtų būti įvairūs analitikai, konsultantai, asmenys, atliekantys remonto ir statybos darbus šioje sferoje nesispecializuojančiose įmonėse ir pan.

Situacijoje, kuomet nėra galimybės samdomo darbuotojo pakeisti asmeniu, vykdančiu individualią veiklą, mokesčius vis tiek galima planuoti. Viena iš galimybių- dalį atlyginimo mokėti pajamomis natūra, kurios pagal GPMĮ yra neapmokestinamos. Pagal GPMĮ 17 str. 1 d. 14 punkto nuostatas pajamų mokesčiu neapmokestinamos darbuotojo naudai darbdavio mokamos gyvybės draudimo įmokos pagal gyvybės draudimo sutartį, kurios terminas ne trumpesnis kaip 10 metų, taip pat darbuotojo naudai darbdavio mokamos draudimo įmokos už papildomą (savanorišką) sveikatos draudimą bei pensijų įmokos į pensijų sąskaitą pensijų fonde. Pagrindinė sąlyga- visos šios įmokos kartu neturi viršyti 25 proc. per mokestinį laikotarpį darbuotojui apskaičiuotų su darbo santykiais susijusių pajamų.

Kiekviena organizacija yra suinteresuota turėti išsilavinusius ir kuo protingesnius darbuotojus, todėl kai kurios įmonės apmoka už jų mokslus. Tai galima suprasti kaip skatinimo dirbti našiai priemonę, tačiau žvelgiant iš mokestinės pusės svarbu pastebėti, kad gyventojo nauda, gauta kitam asmeniui tiesiogiai mokymo įstaigoms sumokėjus už gyventojo mokymą, kurį baigęs jis įgyja aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą ir (arba) kvalifikaciją, visai nelaikoma pajamomis natūra. Sumažinant dalį piniginio atlygio ir kompensuojant jį vienu iš pasirinktų būtų, sumažėtų mokestinė našta, o gautų pajamų suma tik padidėtų. Tarkime, 2 lentelėje pateikto pavyzdžio atveju vietoj 2000 Lt/mėn. būtų nustatytas 1800

Lt/mėn. darbo užmokestis, o 200 Lt būtų kompensuojami sumokant už darbuotojo mokslą ar draudimą. Tokioje situacijoje (žr. 4 lent.) bendra mokesčių suma sumažėtų iki 950,94 Lt, o darbuotojo gaunamas piniginis atlyginimas, išskaičiavus mokesčius, liktų 1408,5 Lt. Iš pirmo žvilgsnio tai ženklus sumažėjimas, tačiau nereikia pamiršti, jog dar 200 Lt buvo sumokėti už mokslą ar draudimą, todėl bendra neto darbo užmokesčio suma pakyla iki 1608,5 Lt, kas yra 54 Lt daugiau nei pirmuoju atveju. Tokiu būdu ne tik sumažinama mokestinė našta (mažėja įmonės išlaidos), bet ir darbuotojas gauna didesnę naudą.

4 lentelė. Darbo užmokesčio mokesčiai sumažinus piniginį atlyginimą

1800 Lt (NPD[13]= 270 Lt.)		
MOKESTIS	**PROCENTAS, %**	**SUMA, Lt**
MOKESČIAI, IŠSKAIČIUOJAMI IŠ DARBUOTOJO		
GPM	*15*	*229,5*
PSD SODRAI	*6*	*108*
Soc. Ir pensijų draudimas SODRAI	*3*	*54*
DARBDAVIO MOKAMI MOKESČIAI		
SODRA	*30,98*	*557,64*
Įmoka į garantinį fondą	*0,1*	*1,8*
VISA DARBO VIETOS KAINA **2359,44** Lt		
VISO MOKESČIŲ **950,94** Lt		
NETO DARBO UŽMOKESTIS **1408,5** Lt		

Įmokos, kaip motyvavimo priemonė, Lietuvoje atsirado gana vėlai, nors visame pasaulyje tai įprasta skatinimo programa. Tai galima priskirti ir prie valstybės politikos elementų, kadangi sudarant palankias sąlygas darbdaviams ir darbuotojams sumažinti mokesčius, motyvuojama kuo daugiau asmenų naudotis draudimu, siekti išsilavinimo (Jolita Vveinhardt, kt. aut., 2008). Tokiu būdu ne tik sumažinami mokesčiai, gaunama didesnė nauda pavertus ją į piniginę išraišką, bet ir darbuotojui suteikiamos papildomos socialinės garantijos, jei pasirenkama draudimo strategija, arba keliama jo kvalifikacija, jei mokama už studijas.

Tai puikus pavyzdys, padedantis planuoti mokesčius, tačiau darbdaviai gali susidurti su dviem problemomis. Pirmiausia, ne kiekvienam darbuotojui reikalingas draudimas ar studijų išlaidų kompensavimas, todėl tokiais atvejais tektų ieškoti kitų pajamų rūšių. Antra, net tuo atveju, kuomet darbuotojas yra suinteresuotas gauti draudimą ar apmokėjimą už studijas, žmonės nelinkę ne pinigine forma gautas pajamas vadinti darbo užmokesčiu. Gali būti sunku įrodyti, jog 4 lentelėje pateiktas apmokėjimo variantas yra naudingesnis ne tik darbdaviui, bet ir pačiam darbuotojui. Paprastai gyventojai kaip darbo užmokestį supranta tik tai, kas jiems yra pervedama į jų asmeninę sąskaitą ar išmokama

[13] Gyventojui taikytinas mėnesio NPD = 470 – 0,2 x (gyventojo mėnesio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos – 800).

grynaisiais, o tai tik patvirtina, jog žmonės yra nelinkę planuoti savo pajamų atsižvelgdami į apmokestinimo principus. Taip pat svarbu akcentuoti, jog tai negali virsti mokesčių vengimo modeliu. Jei didžioji dalis atlygio bus pervedama į draudimo sąskaitą ir gyventojas kelis kartus per metus nutraukinės draudimo sutartį pasiimdamas lėšas, apmokestinamas tik 15% GPM, tai bus suprantamas kaip neteisėtas SODROS mokesčių vengimas ir, pritaikius turinio viršenybės prieš formą principą, tokios pajamos bus pripažįstamos su darbo santykiais susijusiomis pajamomis.

Neretai pasitaiko atvejų, kuomet įmonėje dirbantis asmuo savo darbdaviui suteikia papildomas paslaugas sudarydamas atskiras sutartis. Kaip minėta anksčiau, jei tai būtų autorinis atlyginimas neturint individualios veiklos vykdytojo statuso, mokesčiai bendroje sumoje taikomi tokie patys kaip ir pajamoms darbo sutarties pagrindu ir tik meno kūrėjo statusą turintiems asmenims SODROS mokesčius leidžiama skaičiuoti nuo 50% pajamų. Tokiu atveju dar kartą įrodoma, jog individuali veikla, jei paslaugos turi savarankiškumo, tęstinumo ir naudos siekimo požymius, yra geriausias sprendimas. Tęsiant analizę su 2000 Lt/mėn., iš pateikto pavyzdžio matyti (žr. 5 lent.), kad pajamos pagal autorinę sutartį autoriui būtų didesnės nei individualios veiklos vykdytojui, tačiau gerokai didesnė ir mokestinė našta, o tai reiškia, kad įmonei žmogus „kainuoja“ daugiau. Tam, kad bendros organizacijos išlaidos autoriui būtų 2000 Lt/mėn., sutartyje turi būti nurodomas 1741,4 Lt atlygis ir tokiu atveju (žr. 5 lent. variantas b))autoriui atskaičius visus mokesčius lieka tik 1401,83 Lt.

5 lentelė. Individualios veiklos pajamų ir autorinių atlyginimų apmokestinimo palyginimas

	Individuali veikla	**a)Autorinė sutartis (ne su darbdaviu)**	**b) Autorinė sutartis (ne su darbdaviu)**
METINĖS PAJAMOS	**24000 Lt**	**24000 Lt**	**20896,8 Lt**
SĄNAUDOS 30%	7200 Lt	-	-
MOKESTIS	**SUMA, Lt**	**SUMA, Lt**	**SUMA, Lt**
SODRA (autorius)	*2394*	*360*	*313,45*
PSD (autorius)	*756*	*720*	*626,9*
GPM	*2520*	*3600*	*3134,52*
SODRA (išmokantis asmuo)	-	***3204***	***2789,72***
PSD (išmokantis asmuo)	-	***360***	***313,45***
VISO MOKESČIŲ	5670	8244	7178,04
SUMA ATĖMUS MOKESČIUS[14]	18330	19320	16821,93
MĖNESIO PAJAMOS ATĖMUS MOKESČIUS	**1527,59**	**1610**	**1401,83**

[14] Autoriui liekanti suma, kuri skaičiuojama iš metinių pajamų atimant autoriaus mokamus SODROS, PSD ir GPM mokesčius.

Ženklus skirtumas susidaro todėl, kad skiriasi mokestinė bazė, nuo kurios skaičiuojami SODRA ir PSD. Asmens, vykdančio veiklą pagal individualios veiklos pažymą, bazę sudaro 50% apmokestinamųjų pajamų, tai reiškia, kad iš metinių pajamų atimami leidžiami atskaitymai (šiuo atveju 30% pajamų- 7200 Lt) ir gauta suma dar dalijama per pusę ((24000-7200)x50%=8400 Lt). Kita vertus autorinės sutarties pajamos asmenims, neįregistravusiems individualios veiklos, nesuteikia teisės į leidžiamus atskaitymus, todėl tiek GPM, tiek SODRAI mokamų mokesčių suma padidėja.

Kuomet autorinis atlyginimas yra išmokamas asmeniui, kuris tai veiklai yra išsiėmęs individualios veiklos pažymą, pajamos apmokestinamos būtent pagal nuostatas, taikomas jai, o ne autoriniam atlyginimui, todėl gali kilti klausimas, kas skatina kūrėjus veikti neįregistravus veiklos. Vienas pagrindinių argumentų yra tas, kad tuomet mokesčius tektų skaičiuoti patiems. Kadangi pajamoms yra taikomi keli mokesčiai, mokami skirtingoms institucijoms, tai pat reikia pildyti supaprastintus pajamų apskaitos žurnalus bei patiems deklaruoti duomenis, žmonės neretai išsigąsta net nebandydami išsistudijuoti išsamiau ir suprasti visos sistemos. Pavyzdys įrodo, kad gyventojai turėtų domėtis ne tik dabartinėms pajamoms taikomais mokesčiais, bet ir svarstyti įvairias alternatyvas, kurios ne visada yra paprastesnės, bet gali padidinti jų gaunamas pajamas.

Kaip minėta, verslininkams priklauso įvairių organizacijų savininkai, ir asmenys, sukūrę verslo mechanizmus, bet neįregistravę juridinio asmens. Vis dėlto, jei pasirenkama juridinio asmens forma, paprastai gali kilti klausimas, kurią iš įmonių steigti. Darant prielaidą, kad individualių įmonių, tikrųjų ūkinių ar komanditinių ūkinių bendrijų savininkų iš pelno išsiimamos lėšos pajamų šaltinio atžvilgiu suprantamos taip pat kaip ir UAB savininko gaunami dividendai, galima nesunkiai palyginti jų apmokestinimo privalumus ir trūkumus (žr. 6 lent.). Paliekant pajamų sumą 2000 Lt/mėn., matyti, jog dividendams tenka mažesnė mokestinė našta. Pasikeitus GPMĮ, nuo 2010-01-01 individualios įmonės savininkai išsiimdami lėšas iš apmokestinto įmonės pelno gali pasirinkti jas traktuoti kaip su darbo santykiais susijusias pajamas ir prisitaikyti NPD. Tam, kad būtų pasinaudota šia galimybe, pavyzdyje daroma prielaida, jog 800 Lt/mėn. deklaruotos kaip su darbo santykiais susijusios pajamos (taikomi ir SODROS mokesčiai), o likusi dalis- vieneto savininko iš pelno išsiimtos lėšos, ir jai skaičiuojamas tik 15% GPM. Gaunami dividendai apmokestinami 20% GPM, ir nereikia skaičiuoti nei VSD, nei PSD, todėl bendra mokesčių suma sudaro tik 4800 Lt, o IĮ, TŪB ir KŪB savininkams mokestinė našta iš įmonės gaunant tą pačia 24000 Lt per metus sumą siekia 6574,8 Lt, o tai yra net 1747,8 Lt daugiau.

6 lentelė. Savininkų iš įmonės išsiimtų lėšų apmokestinimo palyginimas

	24000 Lt per metus	
	UAB, KOOPERATINĖ BENDROVĖ (DIVIDENDAI)	**IĮ, TŪB, KŪB SAVININKAI**
GPM	20%= 4800 Lt	Metinis NPD taikomas 2760 GPM nuo likusios sumos 15% = 3186 Lt
PSD	-	9% nuo 9600[15] = 864Lt
VSD (pensijų draudimas)	-	26,3% nuo 9600[16] =2524,8Lt
VISO MOKESČIŲ	4800 Lt	6574,8 Lt
SUMA ATĖMUS MOKESČIUS	**19200 Lt**	**17425,2 Lt**

Įdomu pastebėti, jog tokiomis sąlygomis mokesčiai dividendams tampa didesni tik pasiekus ~ 70000 Lt per metus. Nepaisant to, jog IĮ, TŪB ir KŪB turėtų būti traktuojami kaip smulkūs verslai, jų savininkams taikomi pakankamai dideli mokesčiai. Jei organizacija pajėgi išmokėti 70000 Lt per metus savininkui, tai retas kuris nepertvarkys tokios įmonės į UAB, taip eliminuodamas savo riziką turėti neribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį.

Kaip minėta anksčiau, verslininkai valdo įmones vedini vieno iš dviejų arba iš karto abiejų tikslų- nuolatinio pinigų srauto, pelno išmokamo dividendų ar kitu pavidalu arba turto vertės augimo su tikslu parduoti jį brangiau ateityje. VMI prie LR FM nuomone, jei parduodama IĮ kol ji nėra pertvarkyta į ribotos civilinės atsakomybės juridinį asmenį, tai suprantama kaip kito turto pardavimas ir pardavimo ir įsigijimo kainų skirtumui dar taikoma neapmokestinama 8000 Lt per metus suma. Kita vertus akcijų pardavimas, jei jos įsigytos po 1999-01-01, apmokestinamas netaikant jokių lengvatų (daroma prielaida, jog „V“ kvadranto atstovai valdo daugiau nei 10% įmonės akcijų). Taigi verslo pardavimo atveju naudingiau turėti IĮ, tačiau neretai tokios teisinės formos įmonės prieš pardavimą yra pertvarkomos, siekiant supaprastinti pardavimo sandorį paverčiant jį akcijų pardavimu ir akivaizdu, jog tuomet prarandama teisė į 8000 Lt neapmokestinamą sumą.

Asmenys, kurie įsigyja įmones nesiekdami jų valdyti, yra investuotojai. Parduodant vertybinius popierius mokesčių sumažinti nepavyks, tačiau vienas svarbiausių dalykų, kurį kiekvienas turi prisiminti yra tai, jog nuostoliai, susidarę iš vertybinių popierių pardavimo, negali būti perkelti į kitus metus. Suprantant šį faktą atitinkamai, jei yra galimybė, investuotojai turėtų planuoti ir savo pirkimus bei pardavimus. Taip pat mokesčių planavimas investuotojams turėtų padėti laiku susiplanuoti mokesčių sumokėjimą, tiksliai paskaičiuoti apmokestinamąją vertę.

[15]Individualios įmonės savininko, taip pat ūkinės bendrijos tikrojo nario privalomojo sveikatos draudimo įmokų bazę sudaro minimalioji mėnesinė alga.

[16] Individualios įmonės savininko, taip pat ūkinės bendrijos tikrojo nario socialinio draudimo įmokų bazę sudaro individualios įmonės ar ūkinės bendrijos išsiimama individualios įmonės savininko ar ūkinės bendrijos tikrojo nario asmeniniams poreikiams lėšų suma, kuri deklaruojama Valstybinei mokesčių inspekcijai, kaip su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos. Tam, kad būtų galima pritaikyti NPD, ji nurodoma 800 Lt/mėn.

Viena labiausiai aptariamų investicijų paskutiniaisiais metais- nekilnojamas turtas. Nemaža dalis įsigijusių būstą ekonominio pakilimo metu manė, jog investuoja, tačiau apibūdinant „I“ kvadranto atstovus reikėtų negalvoti apie tuos, kurie perka būstą gyventi sau, o tuo pačiu tik maža dalimi svarsto, kokia bus jo vertė ateityje. Tikrieji investuotojai nekilnojamo turto objektus įsigyja su tikslu nuomoti arba parduoti ateityje brangiau. Šioje situacijoje susidariusi klaidinga nuomonė, jog toks turtas paprastai yra gyvenamosios paskirties, tačiau požiūris turėtų būti visiškai kitoks, nes šiam tikslui gali būti įsigyjamos ir komercinės patalpos. Nuomos atžvilgiu naudingesnės komercinės patalpos, kurios paprastai išnuomojamos ilgesniam laikotarpiui, todėl paprasčiau planuoti pajamas. Žvelgiant iš kitos pozicijos, svarbu prisiminti, jog tokiu atveju mokamas ne tik GPM nuo nuomos pajamų, bet ir nekilnojamo turto mokestis. Tai apskaičiavęs asmuo gali nuomininku pasirinkti juridinį asmenį ir ši mokestinė prievolė pereina būtent įmonei, o ne savininkui, tačiau atmetama galimybė nuomai išsiimti verslo liudijimą, kuris paprastai numato mažesnius mokesčius, nei gautųsi jų suma, jei būtų mokama 15% GPM nuo nuomos pajamų. Jei klientas yra fizinis asmuo, paprastai naudingesnis yra būtent verslo liudijimas, todėl žinant, kiek nuomos pajamų galima tikėtis iš turto, būtina apsvarstyti ir palyginti visas alternatyvas, atsižvelgiant ne tik į GPM, bet ir nekilnojamo turto mokestį.

*

Žmonės asmeninių finansų planavimą paprastai supranta tik kaip būdus gauti pajamų, tačiau jis apima ir jų išlaikymą bei tinkamiausios alternatyvos pasirinkimą. Šaltiniai, kurie generuoja didžiausius pajamų srautus, ne visada yra naudingiausi įvertinus apmokestinimą ir tai suprasti galima tik tiksliai paskaičiavus. Statistiškai, didžiausia dalis gyventojų pajamas gauna darbo santykių pagrindu, kurie yra griežtai reglamentuoti, bet net ir šioje srityje yra būdų legaliai sumažinti mokestinę naštą tiek samdiniams, tiek darbdaviams, tiesiog reikia tinkamai įvertinti pajamas, gaunamas ne tik pinigais, bet ir natūra.

Verslo sektoriaus atstovai ne visada sugeba į mokesčius žiūrėti ne kaip į atskirus objektus, bet vertinti jų sistemą ir visumą bendrai. Individualios įmonės bei tikrosios ir komanditinės bendrijos pagal visuotinai paplitusią nuomonę priskiriamos įmonių grupei, kuriai taikomos supaprastintos nuostatos, o taip pat ir lengvatiniai mokesčiai, tačiau žvelgiant iš savininko pusės, paprastai toks požiūris yra klaidingas.

Kažkada autoriniai atlyginimai buvo apmokestinami mažiausiais mokesčiais, tačiau dabar tam tikrais atvejais jie susilygina su darbo santykių apmokestinimu. Nėra nei vienos situacijos, kuomet užsiimti kūrybine veikla pagal atskiras autorines sutartis būtų naudingiau nei užsiregistruoti individualią veiklą. Pažymų turėtojams ženkliai sumažėja mokestinė našta, tačiau didžiausia problema ir priežastis, kodėl autoriai neskuba jos išsiimti- nenoras planuoti ir skaičiuoti savo mokestinę prievolę valstybei pasitelkiant tik savo paties pastangas. Mokesčių planavimas nėra ir neturi būti lengva sritis, tačiau juos

išmanant arba kreipiantis į kitus asmenis, kurie turi pakankamai mokestinių žinių, neretai yra galimybė sutaupyti ir pelningiau susiplanuoti savo veiklą.

4. GYVENTOJŲ NUOMONĖS APIE PAJAMAS IR MOKESČIUS TYRIMAS

Prieš pradedant nagrinėti dažniausiai pasitaikančius fizinių asmenų pajamų šaltinius bei mokesčių įtaką šiems pasirinkimams, būtina nustatyti tinkamą viso tyrimo duomenų analizės būdą. Nuo pasirinkto metodo gali priklausyti ir paties tyrimo bei analizės metu gautos informacijos tikslumas, naudingumas ir galimybė pritaikyti realiose sąlygose.

4.1 Tyrimo metodika

Iš esmės galima išskirti tris pagrindinius duomenų analizės būdus, kuriais įmanoma nagrinėti fizinių asmenų pajamų šaltinius:

- Ekonometrinis modelis;
- Ekspertinis (kokybinis) tyrimas;
- Kiekybinis tyrimas.

Pasirinkimas yra sąlygotas palyginti nemažai veiksnių, tarp kurių yra ir tokie dalykai kaip pačių veiksnių suderinamumas ar jų parinkimo tikslingumas. Viena iš priežasčių, lemiančių kito tyrimo būdo nei ekonometrinis modeliavimas pasirinkimą,- sunkumai atrenkant duomenis, t.y. priklausomus ir nepriklausomus kintamuosius. Siekiant nustatyti, kurie iš veiksnių labiausiai įtakojo tam tikro pajamų šaltinio pasirenkamumą, ekonometrinio modelio pagalba tai padaryti yra neįmanoma, nes kiekvienas tiriamas sprendimas yra išreikštas ne kiekybine, o kokybine forma.

Kokybinė duomenų analizė yra paremta subjetyvia nuomone, todėl ekspertinis metodas tinka tais atvejais, kai labai sudėtinga arba praktiškai neįmanoma pritaikyti objektyvius skaičiuojamuosius ar empirinio tyrimo metodus. Šis metodai remiasi prielaida, kad skirtingi žmonės skirtingai suvokia realybę, be to, to paties asmens suvokimas skiriasi priklausomai nuo vietos, laiko ar kitų aplinkybių.

Kokybinėje analizėje galima išskirti šias dalis:

- Pirmiausia privaloma įsigilinti į tiriamą reiškinį;
- Toliau reikėtų įvertinanti ryšius ir sąveikas su jo aspektais;
- Analizuojami teoriniai samprotavimai apie tai, kas tie ryšiai yra ir kokia jų įtaka;
- Galiausiai pateikiamas esamo konteksto papildymas naujomis žiniomis apie nagrinėjamą reiškinį ar jo ryšius.

Į kokybinio tyrimo diapazoną patenka tie objektai, kurie naudojant kitus tyrimo metodus paprastai nėra tiriami, nes jais siekiama nustatyti ir identifikuoti veiksnius, motyvus, elgesio šaltinius, kurie lemia konkretų socialinio veikėjo elgesį. Interpretacija kokybiniuose metoduose yra neišvengiama, nes svarbiausia kokybinių metodų paskirtis – suprasti individualius, apklausiamojo nuomone paremtus,

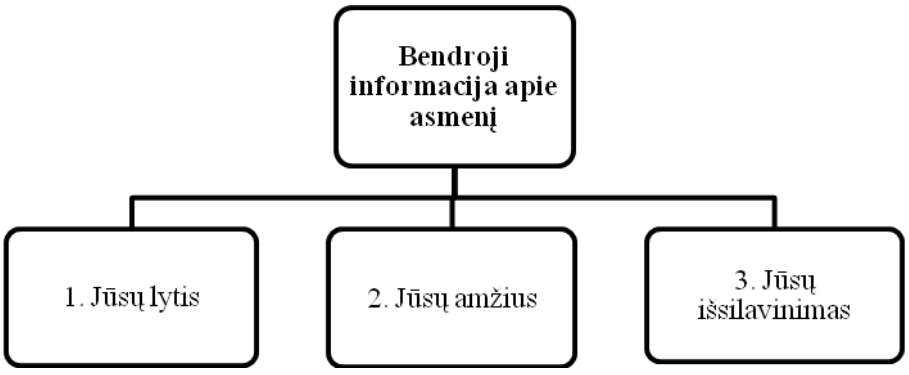
motyvus. Kokybiniai metodai dažniausiai atsižvelgia į mažą atvejų skaičių (priešingai nei kiekybiniai tyrimo metodai) – pirmiausia yra orientuojamasi į gylį, o po to tyrimo rezultatai pritaikomi platesniam socialinių reiškinių spektrui. Tiriamų savybių spektro išplėtimo paskirtis – ne tiek tendencijų nustatymas, kiek išskirtinumų įvertinimas. Ekspertinis vertinimas suprantamas kaip apibendrinta ekspertų grupės nuomonė, kurios gavimui pritaikomos specialistų-ekspertų žinios, patirtis ir intuicija. Ekspertinio vertinimo metodas- tai procedūra, leidžianti suderinti atskirų ekspertų nuomones ir suformuoti bendrą sprendimą, todėl tiriant fizinių asmenų pajamų šaltinius ir jų mokestines žinias jis nėra tinkamiausias, kadangi negali atspindėti didžiosios visuomenės dalies nuomonės.

Pereinant prie kitos dalies vertėtų pastebėti, kad kiekybiniais tyrimais siekiama patvirtinti arba paneigti iš anksto iškeltą hipotezę (mokslinę prielaidą) ar nusistatytą požiūrį ir ieškoti išorinių požymių, matuoti juos ir skaičiuoti, siekti paaiškinimo, dėsnių, taisyklių, universalumo ir visuotinumo, todėl atsižvelgiant į tai, jog tiriama visos visuomenės nuomonė, toks metodas yra tinkamiausias pasirinktiems tikslams pasiekti.

2011 m. lapkričio mėnesį buvo atlikta Lietuvos gyventojų, kurie įvairiais būdais uždirba tam tikras pajamas, anketinė apklausa. Atlikto tyrimo tikslas – ištirti dažniausiai pasitaikančius žmonių pajamų šaltinius ir nustatyti, ar gyventojai planuoja savo pajamas atsižvelgdami į apmokestinimo sistemą. Tyrimo objektas – apmokestinamąsias pajamas gaunantys asmenys. Šiuo tyrimu siekiama patvirtinti arba atmesti iškeltą hipotezę, kad žmonės neplanuoja savo pajamų atsižvelgdami į mokesčius.

Tyrimui pasirinkta konfidenciali anketinė apklausa, kurią sudaro 14 uždaro tipo klausimų (žr. 1 priedą), kurių pirmieji 3 skirti išsiaiškinti demografinius respondentų duomenis, o likusieji yra susiję su tyrimo bei darbo tema. Atlikta anketinė apklausa internetu bei išdalijant popierines versijas. Šio metodo pranašumai: lengva išsaugoti anonimiškumą, administravimas nereikalauja didelių resursų, leidžia surinkti daug duomenų, informaciją paprasta palyginti ir analizuoti. Duomenys analizuoti ir ryšiai paskaičiuoti naudojantis SPSS statistinės analizės ir duomenų apdorojimo programine įranga.

Siekiant kuo tikslesnio, išsamaus ir pagrįsto atlikto tyrimo rezultatų aptarimo, klausimyno demografinėje dalyje respondentų buvo prašoma nurodyti lytį, amžių ir išsilavinimą (žr. 5 pav.).

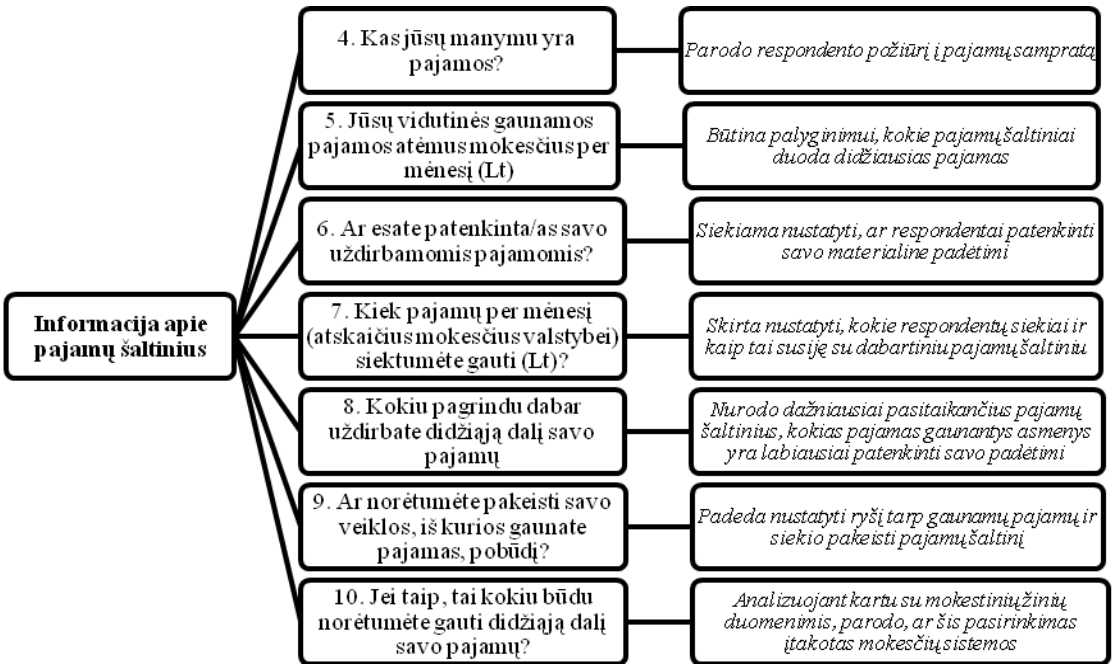

6 pav. Bendrieji klausimai apie respondentus

Apklausoje dalyvavo 296 respondentai, iš kurių 139 buvo vyrai ir 157 moterys (žr. 7 lent.). buvo prašoma, kad į klausimus atsakytų tik tie asmenys, kurie kažkokiu būdu uždirba pajamas. Dėl šios priežasties, jauniausi respondentai sudaro mažiausią dalį- tik 4,1% visų dalyvių. Didžiausia apklaustųjų asmenų amžiaus grupė- nuo 23 iki 29 metų. Tai žmonės, kurie paprastai jau yra baigę universitetus ir pradeda uždirbti savo asmenines pajamas. Taip pat buvo domimasi respondentų išsilavinimu ir paaiškėjo, jog vidurinį išsilavinimą turi 4 respondentai, aukštesnįjį- 19, nebaigtą aukštąjį – 24, o didžioji dauguma, 249 asmenys iš visų apklausoje dalyvavusių žmonių, turi aukštąjį išsilavinimą.

7 lentelė. Bendroji informacija apie respondentus

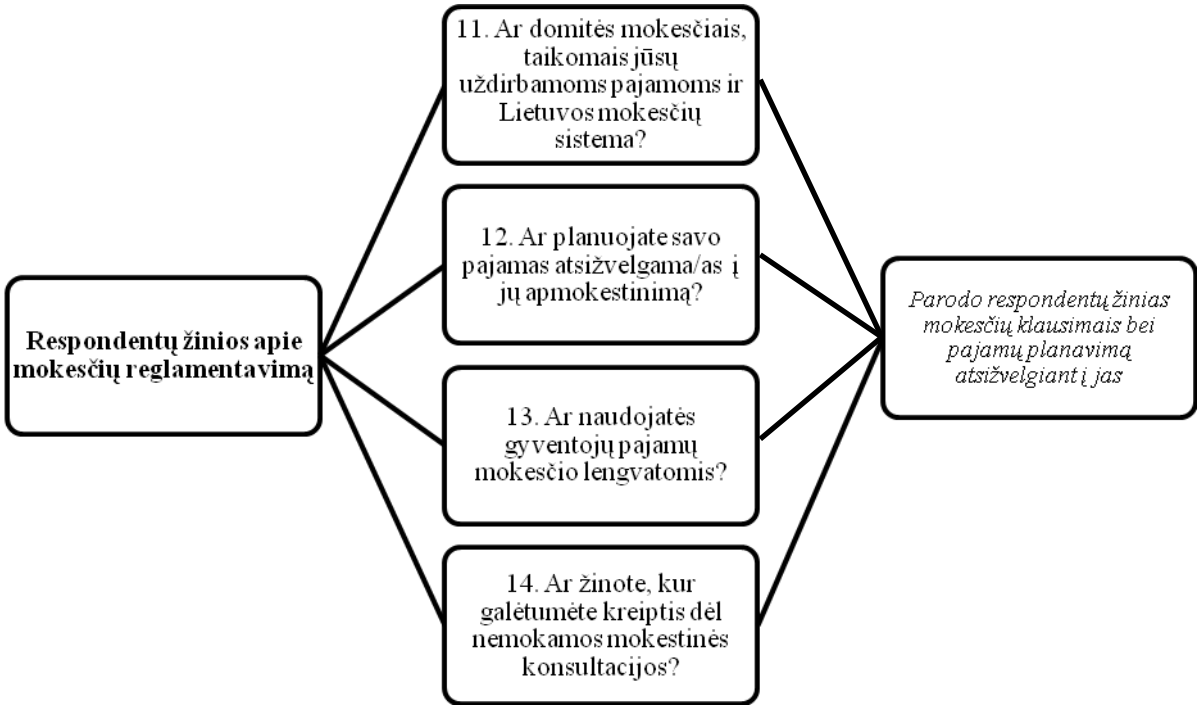
Lytis	**Respondentai**	**Procentai**
Vyras	139	47,0
Moteris	157	53
Amžius		
18-22	12	4,1
23-29	171	57,8
30-39	44	14,9
40-49	33	11,1
50 ir daugiau	36	12,2
Išsilavinimas		
Vidurinis	4	1,4
Aukštesnysis	19	6,4
Nebaigtas aukštasis	24	8,1
Aukštasis	249	84,1

4-10 klausimai pateikti su tikslu išsiaiškinti, kaip respondentai supranta sąvoką „pajamos“, kiek ir kokiu būdu uždirba dabar bei ar norėtų keisti veiklos pobūdį, o jei taip, tai kokiai sričiai teiktų pirmenybę. Šis klausimų blokas yra pagrindinis kriterijus, leidžiantis analizuoti respondentų mokestinių žinių priklausomybę nuo gaunamų pajamų šaltinio, polinkio jį keisti ar užsiimti papildomomis veiklomis. Taip pat leidžia palyginti skirtingas pajamas gaunančių asmenų mokestines žinias bei nustatyti jų priklausomybę nuo uždirbamos sumos.

7 pav. Informacija apie respondentų pajamų šaltinius

Likusieji, nuo 11 iki 14 klausimo imtinai, skirti nustatyti, kokią įtaką respondentų finansų planavimui turi mokesčiai ir ar gyventojai jais domisi. Nustatant ryšius tarp mokestinių žinių, gaunamų pajamų sumos, pajamų šaltinio ir siekiamos gauti lėšų sumos, siekiama patikrinti tyrimo hipotezę apie žmonių nenorą domėtis mokesčiais ir atsižvelgiant į juos planuoti savo pajamas. Tai svarbiausi apklausos klausimai, suteikiantys išsamiausios informacijos apie gyventojų gebėjimą analizuoti mokesčių sistemą ir valdyti savo finansus.

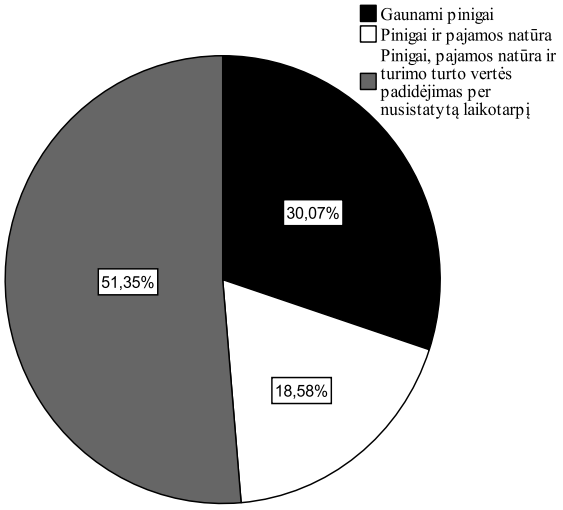

8 pav. Klausimai, atskleidžiantys respondentų mokestines žinias

Uždaro tipo klausimai leidžia tiksliau interpretuoti atsakymus. Tyrimo metu respondentams nurodyta pasirinkti jiems priimtiniausius atsakymus, o dviejuose klausimuose – dabartinis pajamų šaltinis ir norimas pajamų šaltinis - leista pažymėti daugiau nei vieną pasirinkimą. Prie pateikiamų anketoje klausimų nurodomi įvairūs atsakymų variantai, todėl respondentai turi galimybę pateikti objektyvią nuomonę, nesusidaro aplinkybės, kurios leistų pasirinkti vyraujančią stereotipinę nuostatą. Apibendrinant duomenis tokie atsakymai yra lengvai interpretuojami, todėl gali būti pateikiamos išsamios ir pagrįstos išvados bei rekomendacijos.

4.2 Respondentų pajamų šaltinių analizė

Prieš pradedant analizuoti žmonių gaunamas pajamas ir jų pajamų šaltinius, svarbu nusistatyti, kaip jie supranta, kas tai yra. Kaip minėta, pajamos yra ne tik tai, kas gaunama pinigais, bet ir nauda, gauta prekėmis bei paslaugomis ir nuosavo turto vertės padidėjimas, kuris naudą duoda ateityje. Pastebėta, kad trečdalis respondentų (žr. Pav. 8) pajamomis supranta tik tai, kas gaunama pinigais. Tai yra viena didžiausių klaidų planuojant savo pajamas. Tokie rezultatai tik parodo, jog gyventojai tikrai įpratę gauti tik piniginį atlygį, kuris paprastai mokestinamas didžiausiais mokesčiais.

9 pav. Respondentų suvokimas, kas yra pajamos

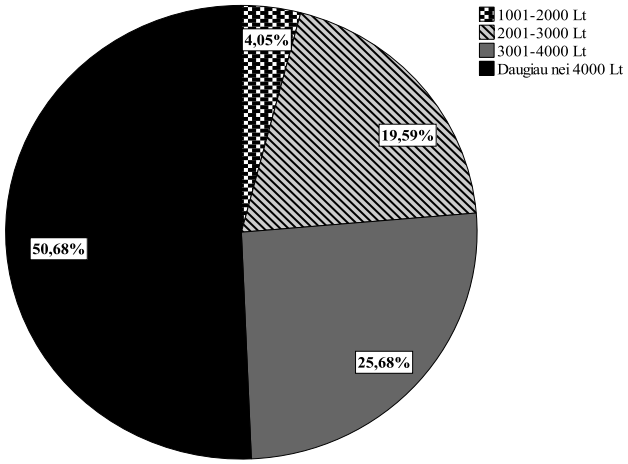
Toks požiūris į pajamas galėjo turėti įtakos ir gyventojų nuomonės pasiskirstymui, kuomet buvo domimasi, ar jie patenkinti savo uždirbamomis pajamos. Atlikus apklausą ir suskirsčius respondentus į grupes pagal jų per mėnesį uždirbamas pajamas, kaip ir tikėtasi nustatyta, jog dauguma gyventojų priklauso vidutines pajamas gaunančių asmenų grupei (žr. 8 lent.), kurių mėnesinės pajamos atėmus mokesčius sudaro 1500-2000 Lt. Tokių asmenų apklausoje dalyvavo 78 ir tik 76 žmonės iš visų

apklaustųjų gauna daugiau nei 3000 Lt/mėn. Esant šiai situacijai nenuostabu, kad kiekvienoje pajamų grupėje, išskyrus didžiausias pajamas gaunančiųjų, yra daugiau gyventojų nepatenkintų savo uždirbamų pajamų sumomis nei tų, kurie teigiamai vertina savo situaciją.

8 lentelė. Respondentų uždirbamos pajamos ir pasitenkinimas jomis

			Ar patenkintas		Viso respondentų
			Taip	Ne	
Vidutinės mėnesio pajamos atskaičius mokesčius, Lt	501-1000	Respondentų skaičius	4	29	33
		Pasiskirstymas grupėje	12,1%	87,9%	11,1%
	1001-1500	Respondentų skaičius	0	41	41
		Pasiskirstymas grupėje	,0%	100%	13,9%
	1501-2000	Respondentų skaičius	26	52	78
		Pasiskirstymas grupėje	33,3%	66,7%	26,4%
	2001-2500	Respondentų skaičius	9	31	40
		Pasiskirstymas grupėje	22,5%	77,5%	13,5%
	2501-3000	Respondentų skaičius	9	19	28
		Pasiskirstymas grupėje	32,1%	67,9%	9,5%
	>=3000	Respondentų skaičius	53	23	76
		Pasiskirstymas grupėje	69,7%	30,3%	25,7%
VISO		Respondentų skaičius	101	195	296
		Pasiskirstymas grupėje	34,1%	65,9%	100,0%

Kaip matyti, visose grupėse pesimistišką požiūrį turi bent du trečdaliai apklaustųjų, o tarp tų, kurių mėnesio pajamos viršija 3000Lt, proporcija pasiskirsto priešingai- beveik 70% yra patenkinti savo esama situacija ir tik 30% ne. Bendroje sumoje iš 296 respondentų tik 101 nesiskundžia savo pajamomis, o likusieji, kurie sudaro 65,9 % visų apklausoje dalyvavusių gyventojų, nurodo, jog dabar jų gaunama pajamų suma yra per maža. To pasėkoje net pusė respondentų nurodė, jog norėtų uždirbti daugiau nei 4000 Lt/mėn. (žr. 9 pav.). Žinoma tai labai optimistinis, tačiau mažai tikėtinas reiškinys, jog bent pusei pavyktų to pasiekti. Kita vertus, tokia nuomonė tik parodo, jog žmonės būtų linkę keisti esamą padėtį, tačiau vis dar neaišku, kodėl to nedaro.

10 pav. Respondentų siekiamos pajamos per mėnesį

Jau minėta, jog vienas iš būdų gauti daugiau pajamų yra pakeisti pajamų šaltinį, rasti papildomų pajamų uždirbimo būdų bei nepamiršti, jog planuojant visus šiuos žingsnius būtina atsižvelgti ir į apmokestinimo sistemą. Dėl šios priežasties respondentų buvo klausiama, ar jie keistų savo pajamų uždirbimo būdą, jei turėtų tam galimybę. Gauti rezultatai rodo, jog apytiksliai 70% (206 asmenys) dalyvių mielai pakeistų dabartinį pajamų šaltinį (žr. 9 lent.) arba norėtų užsiimti papildoma viena ar keliomis veiklomis, kurios leistų disponuoti didesniais pinigų srautais. Tik 90 apklausoje dalyvavusiųjų nekeistų esamos situacijos. Šis skaičius labai artimas nuomonei apie tai, ar žmonės patenkinti uždirbamomis pajamomis. Galima daryti išvadą, jog materialinė pusė yra vienas svarbiausių kriterijų renkantis būdą, kaip uždirbti pajamas, kadangi esant nuostatai, jog asmens atlyginimas yra per mažas, jis tuo pačiu yra nepatenkintas ir savo pajamų šaltiniu bei yra linkęs jį keisti ar įtraukti papildomų veiklų.

9 lentelė. Respondentų noras keisti ar papildyti dabartinius pajamų šaltinius

	Respondentai	**Visų apklaustųjų procentinė dalis**
Taip	206	69,6 %
Ne	90	30,4 %

Kaip minėta, pagal VMI prie LR FM pateiktus duomenis apie fiziniams asmenims deklaruotas išmokas, daugiausiai asmenų nurodyti gavę su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų. Dar didesnis pranašumas gautas atlikus šį tyrimą ir nustatyta, jog net 264 iš 296 respondentų yra dirbantys pagal darbo sutartis, tačiau tik 69 iš jų nesiekia pakeisti šios situacijos (žr. 10 lent.). Tai yra dar vienas patvirtinimas, jog žmonės nėra patenkinti dabartiniu savo pajamų šaltiniu, o didžiausią norą pokyčiams pareiškia būtent gaunantys su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų.

10 lentelė. Respondentų dabartinis ir siekiamas pajamų šaltinis

		Siekiamas pajamų šaltinis						Viso respondentų
		Darbo santykiai	Individuali veikla	Savas verslas	Investavimas	Autoriniai, honorarai	Nenorėtų keisti	
Dabartinis pajamų šaltinis	Darbo santykiai	38	19	**150**	51	27	69	**264**
	Individuali veikla	0	8	12	4	0	2	**14**
	Savas verslas	0	0	0	0	0	**18**	**18**
	Investavimas	0	0	8	5	5	11	**24**
	Autoriniai, honorarai	4	0	2	0	0	0	**6**
	Kita	4	4	12	4	0	4	**16**
Viso respondentų		**42**	**23**	**154**	**56**	**32**	**88**	**296**

Ir vis dėlto, mažiausia dalis visų apklaustųjų gauna autorinius ir honorarus- tik 6 asmenys, dar 24 užsiima investavimu, 14 verčiasi individualia veikla, įskaitant žemės ūkio veiklą. Pajamas iš kitos, nei įvardinta veiklos užsidirba 16 respondentų. Tai galėtų būti nuoma ar įvairios vienkartinio pobūdžio paslaugų sutartys. Kaip ir tikėtasi, tik nedidelė dalis- 18 apklaustųjų, turi savo verslą, nors net 150 iš tų, kurie dabar dirba pagal darbo sutartis, norėtų pradėti veikti savarankiškai. Kiekvienas verslo kūrimą supranta skirtingai, tačiau tai, jog daugiau nei pusė respondentų siektų įsteigti įmonę gali sudaryti įspūdį, jog visi tie 150 žmonių turėtų būti ne tik darbštūs ir protingi, bet išmanyti ir apskaitos, teisinius ir mokestinius aspektus, be kurių juridinio asmens įkūrimas ir vystymas sunkiai įsivaizduojamas. Tačiau šioje situacijoje žmonių emocijos prasilenkia su protu: savo verslo jie trokšta, tačiau turi per mažai tam reikalingų žinių ir ne visada siekia šią spragą užpildyti.

Kaip matyti, gyventojai ne tik blogai supranta, kas yra pajamos, bet dar ir siekia uždarbio bei pajamų šaltinio, kuriam reikalingas suvokimas ir nuolatinis domėjimasis teisine bei mokesčių sistema, apskaitos principais. Kadangi tyrimo objektas yra žmonių žinios apie mokesčius, būtina nustatyti, ar jos yra pakankamos šiems respondentams siekti norimų tikslų.

4.3 Respondentų mokesčių planavimo analizė

Kaip minėta, yra keletas būdų planuoti mokesčius, tačiau vienas paprasčiausių ir dažniausiai gyventojų vartojamas- naudojimasis GPMĮ nustatytomis lengvatomis, kurios suteikia teisę susigrąžinti dalį sumokėto gyventojų pajamų mokesčio, jei per mokestinį laikotarpį buvo patirtos išlaidos pirmosioms studijoms, gyvybės ar pensijų III pakopos draudimui, taip pat vieno būsto kredito palūkanoms, jei jis paimtas iki 2008-12-31. Gauti rezultatai nuteikia optimistiškai (žr. 11 lent.), kadangi tik 9,5% respondentų, t.y. 28 asmenims nėra žinoma, kokios tai lengvatos ir net 62,8% jomis naudojasi. Kadangi

tai didelis skaičius galima daryti išvadą, jog tie, kurie šių lengvatų nedeklaruoja, to nedaro tik dėl to, jog neturi atitinkamų išlaidų.

11 lentelė. Respondentų naudojimasis GPM lengvatomis

Ar naudojasi GPM lengvatomis	Respondentai	Visų apklaustųjų procentinė dalis, %
Taip	186	62,8
Ne	82	27,7
Nežino, kokios taikomos lengvatos	28	9,5
VISO	296	100,0

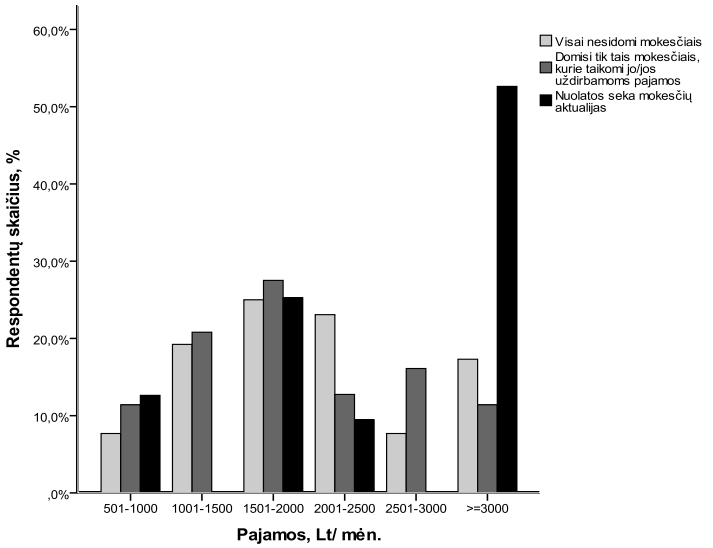
Kita vertus, GPM lengvatos yra paprasčiausias ir populiariausias mokesčių planavimo būdas, tačiau to nepakanka, kad būtų maksimaliai išnaudojamos visos mokestinės naštos sumažinimo galimybės. Tam, kad mokesčiai būtų žinomi, pirmiausia reikia jais domėtis. Respondentams buvo pateikiami trys atsakymų variantai, kurių pirmasis nurodo, jog jie visiškai nesidomi mokesčiais, antrasis, kad domisi tik tais, kurie taikomi jų gaunamoms pajamoms, na ir trečiasis akcentuoja nuolatinį mokestinių aktualijų sekimą. Akivaizdu, jog tik paskutinis variantas yra parodantis tikrąjį domėjimąsi prievolėmis valstybei. Nagrinėti vien tai, kas yra taikoma dabartinėms pajamoms nėra pakankama, tuo labiau kai kaip jau minėta, tokia didelė dalis respondentų nori pakeisti esamą pajamų šaltinį. Iš apklausos duomenų matyti (žr. 12 lent.), jog pusė asmenų yra priskiriami pastarajai grupei, tuo tarpu nuolatine mokestinių aktualijų stebėsena pasižymi tik 32,1% apklaustųjų.

12 lentelė. Respondentų domėjimasis mokesčiais

	Respondentai	Visų apklaustųjų procentinė dalis, %
Visai nesidomi	52	17,6
Domisi tais mokesčiais, kurie taikomi asmens uždirbamoms pajamos	149	50,3
Nuolatos seka mokesčių aktualijas	95	32,1

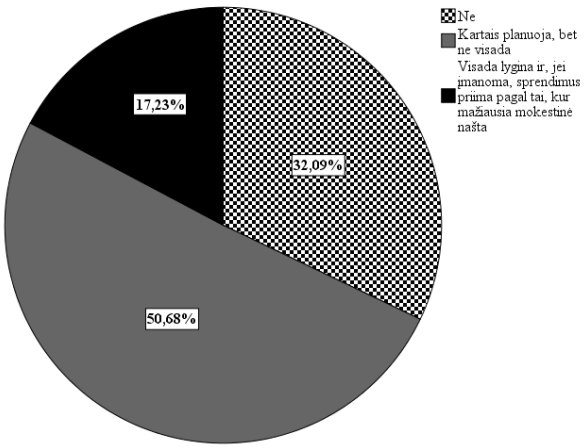
Gali pasirodyti, kad tokie rodikliai nėra blogi, tačiau būtinybę daugiau domėtis Lietuvos Respublikos mokestine sistema motyvuoja respondentų susiskirstymas pagal tai, kiek jie uždirba ir kokios jų mokestinės žinios (žr. 11 pav.). Kaip matyti, tarp tų, kurie gauna didžiausias sumas, yra daugiau nei pusė visų respondentų, kurie ne tik susipažinę su mokesčiais, bet ir nuolat šias žinias atnaujina. Taip pat didelis skaičius besidominčių yra tarp vidutines pajamas uždirbančių asmenų, tačiau tai gali būti paaiškinama tuo, jog tai yra didžiausia respondentų grupė. Šis pavyzdys turėtų motyvuoti didesnių

pajamų siekiančius asmenis vertinti savo perspektyvas ir mokestiniu aspektu išsamiau analizuojant LR mokesčių sistemą.

11 pav. Respondentų mokestinių žinių priklausomybė nuo uždirbamų pajamų

Respondentų buvo klausiama, ar jie planuoja savo pajamas atsižvelgdami į mokestinius aspektus ir tik apie 17% iš jų išsamiai analizuoja visas galimybes (žr. 12 pav.). Kaip ir tikėtasi, pusė apklaustųjų mokesčiais pasidomi tik retkarčiais ir trečdalis visiškai nėra suinteresuoti lyginti mokesčius. Tai, kad beveik 51% respondentų bent retkarčiais pasidomi jų uždirbamoms pajamoms taikomais mokesčiais gali būti siejama su nuo 2009-01-01 vykusiomis permainomis mokesčių įstatymuose, kuomet naujovės PSDĮ ir GPMĮ tiesiogiai įtakojo dažno gyventojo gaunamų pajamų pokyčius.

12 pav. Respondentų polinkis planuoti mokesčius

Galima daryti išvadą, jog gyventojai nepakankamai domisi mokesčiais ir jų taikymu, todėl kyla logiškas klausimas, kas galėtų būti to priežastimi? Pirmiausia tai lemia žmonių asmeninės savybės, galbūt per didelis užimtumas ir laiko šiam reikalui nebuvimas, tačiau kaip jau minėta, didesnes pajamas gaunantys asmenys yra linkę analizuoti mokesčius, todėl tai neturėtų būti kliūtimi ir kitiems. Kita vertus, įvairūs mokymai paprastai brangiai kainuoja, bet yra ir nemokamų informacijos šaltinių. Pirmiausia, VMI

nuolatos rengia nemokamus seminarus, kuriuose gali dalyvauti visi norintieji prieš tai užsiregistravę. Taip pat dažnai atnaujinami leidiniai įvairiais apmokestinimo klausimais. Trečia, mokesčių administratorių svetainėse išsamiai pateikiami ne tik patys įstatymai ir jų komentarai, bet ir aktualiausi klausimai bei temų analizės. Taip pat teikiamos konsultacijos telefonu. Na, o galiausiai, šiuolaikinė visuomenė neįsivaizduojama be interneto, o jame galima rasti daugumą atsakymų į rūpimus klausimus. Taigi tai yra visuomenei lengvai prieinami būdai gauti nemokamas konsultacijas ar informaciją mokestiniais klausimais, todėl siekiant nustatyti, kas lemia tokį pasyvų domėjimąsi mokesčiais, respondentams pateiktas klausimas, ar jie žinotų, kur prireikus galėtų kreiptis nemokamos mokestinės konsultacijos. Stebėtina, bet net 73% atsakė teigiamai (žr. 13 lent.). Tai įrodo, jog įgauti mokesčių sistemos supratimą yra sudarytos visos galimybės, tačiau žmonės vis tiek nėra linkę jais domėtis.

13 lentelė. Duomenys apie tai, ar respondentai žino, kur kreiptis mokestinei konsultacijai

	Respondentai	**Visų apklaustųjų procentinė dalis, %**
Taip	216	73,0
Ne	80	27,0

Kita vertus, visi žmonės nėra pajėgūs visą savo laiką skirti vien įstatymų studijavimui, todėl mokesčių administratoriai taip pat turėtų siekti visuomenės švietimo mokestiniais klausimais. Autorės nuomone, vienas blogiausių VMI sprendimų, padarytų paskutiniuoju metu- žodinių konsultacijų atsisakymas. Konsultacijos telefonu ne visada padeda, kuomet yra būtinybė peržiūrėti realius mokesčių mokėtojų turimus dokumentus ir pagal juos analizuoti situacijas, todėl asmenys yra nukreipiami rašyti paklausimus, į kuriuos atsakymas užtrunka ilgesnį laiką nei tai būtų galima padaryti kreipiantis asmeniškai. Taip pat ypač mažai praktinės informacijos pateikia SODRA, todėl žmonėms gali būti pernelyg sudėtinga patiems studijuotis mokestinius įstatymus. Žinoma tie, kurie domėsis, visada ras būdų, kaip gauti informacijos, kadangi konsultacijos telefonu, elektroninėmis priemonėmis ir paprastuoju paštu pateiktų paklausimų nagrinėjimas bei nuolatinis mokesčių administratorių artėjimas prie „vieno langelio“ principo suteikia gyventojams vis daugiau galimybių.

*

Tam, kad būtų galima planuoti pajamas atsižvelgiant į apmokestinimo tvarką, pirmiausia reikia tinkamai suprasti, ką laikyti pajamomis. Apklausos duomenimis nustatyta, jog tai padaryti gali ne visi. Kalbant apie pajamų šaltinius, didžioji dalis respondentų dirba pagal darbo sutartis, tačiau nėra patenkinti esama situacija ir net pusė iš apklausoje dalyvavusių žmonių norėtų turėti savo verslą. Šis poreikis nesuderinamas su realybe, kadangi išanalizavus informaciją nustatyta, jog domėtis mokesčiais jie nėra

linkę net nepaisant to, jog didžiausias pajamas gaunantieji nuolatos seka mokesčių aktualijas ir atsižvelgdami į tai planuoja savo pajamas.

Nepaisant to, kad visuomenei yra sudarytos galimybės nesudėtingais būdais gauti mokestinių žinių ir konsultacijas, susidomėjimas šiomis paslaugomis nėra didelis, nors gyventojai ir žino, kur galėtų kreiptis. Esant tokioms aplinkybės, hipotezė apie tai, kad žmonės nepakankamai domisi mokesčiais ir neplanuoja pajamų bei nesirenka pajamų šaltinio pagalvojant ir apie mokestinę pusę yra priimama.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

1. Visuomenėje vartojami labai įvairūs pajamas apibūdinantys terminai, tačiau žmonės kaip pajamas paprastai supranta tik pinigine forma gautus atlygius. Kita vertus, pajamos yra ir tai, ką žmogus sutaupo nepatyręs tam tikrų išlaidų, todėl jomis būtina pripažinti ir natūrine išraiška gaunamą turtą. Taip pat svarbu atsižvelgti ir į nuosavo turto vertės padidėjimą, kuris pajamomis bus paverstas ateityje. Visa tai įvertinus, galima teigti, jog kiekvienas asmuo pasirenka priimtiniausią būdą lėšoms gauti. Vieni dirba patys darbo santykių pagrindu ar laisvai samdomais darbuotojais, kiti pasinaudoja protingų žmonių žiniomis ir sukūrę verslo mechanizmą ar investavę priverčia kitus uždirbti jiems pajamas.

2. Dažniausiai Lietuvos gyventojai pajamas uždirba darbo santykių pagrindu, tačiau žvelgiant iš mokestinės pusės, ši sritis yra apmokestinama didžiausiais mokesčiais. Tokį populiarumą lemia socialinės garantijos, užtikrintinumo ir pastovumo jausmas dirbant tokiu pagrindu, taip pat lūkesčiai ateityje uždirbti daugiau. Lyginant su laisvai samdomųjų skaičiumi, pastarųjų daugiau tik žemės ūkio sektoriuje. Kad ir koks būtų pajamų šaltinis, kiekvienas iš jų leidžia legaliais būdais sumažinti mokesčius ar bent racionaliai juos planuoti, kad prievolė legaliai būtų nukeliama kuo vėlesniam laikui, suteikiant galimybę disponuoti pinigais ilgiau, bet tuo pačiu ir kad būtų išvengta pradelsimų, kurių pasekmės- baudos ir delspinigiai. Norint viso to pasiekti, būtina skirti laiko mokesčių įstatymų ir aktualijų peržiūrai bei konsultacijoms.

3. Pajamos ir mokesčiai yra glaudžiai susijusios sritys, kadangi ne tik asmenų gaunamų pajamų suma lemia mokestinių įplaukų į valstybės biudžetą dydį, bet ir mokesčiai turi įtakos žmonių pajamoms. Viena iš mokesčių funkcijų yra pajamų paskirstymas tarp šalies piliečių, tačiau nesunku suprasti, jog kuo didesnės jų pajamos, tuo mažiau pagalbos iš valstybės jiems reikia, todėl atitinkamai mažėja ir valstybės atsakomybė jiems.

4. Nepaisant to, kad darbo santykių vidutiniškai gaunamos vieno asmens pajamos nėra didžiausios, dauguma gyventojų veikia būtent jų pagrindu. Šioms pajamoms taikomi didžiausi mokesčiai, tačiau įvertinus pajamas natūra yra galimybė juos sumažinti. Mokesčių planavimas svarbus ir verslo sektoriaus atstovams, kadangi jis paneigia paplitusią nuomonę apie tai, jog individualios įmonės bei tikrosios ir komanditinės bendrijos yra apmokestinamos mažiausiais mokesčiais, kadangi žvelgiant iš savininko pusės, paprastai toks požiūris yra klaidingas. Autorių mokestinę naštą galima ženkliai sumažinti įregistravus individualią veiklą pagal pažymą, tačiau ne visi to imasi, kadangi tokiu atveju planuoti, skaičiuoti, deklaruoti ir mokėti mokesčius tenka pačiam gyventojui, o ne įmonei.

5. Anketinės apklausos duomenimis, dauguma gyventojų uždirba vidutines pajamas, tačiau nėra patenkinti savo padėtimi, ir tik tie, kurių finansai viršija 3000 Lt/mėn. paprastai nesiskundžia dėl uždirbamų pajamų. Pusė apklaustųjų norėtų pakeisti pajamų šaltinį ar užsiimti papildomomis veiklomis ir

paprastai jie svarsto nuosavo verslo galimybę, tačiau nėra linkę domėtis mokesčiais ir planuoti pajamas atsižvelgiant į juos, tačiau šių žinių svarbą įrodo tai, jog didžiausią susidomėjimą mokestiniais aspektais pareiškia būtent aukščiausias pajamas gaunantys asmenys.

6. Nepaisant to, kad dauguma žino, kur gali kreiptis dėl nemokamos mokestinės konsultacijos, paprastai gyventojai jomis nesinaudoja. Toks požiūris yra nesuderinamas su siekiu uždirbti didesnes pajamas, kadangi mokesčių planavimas padeda įgyvendinti siekius disponuoti didesnėmis pajamomis. Tyrimo hipotezė apie tai, kad žmonės neplanuoja savo pajamų atsižvelgdami į apmokestinimo sistemą, yra priimama.

7. Kadangi visuomenei trūksta motyvacijos daugiau domėtis mokestiniais aspektais, siūlytina mokesčių administratoriams siekti aktyvesnio mokesčių mokėtojų suinteresuotinumo. Vienas iš būdų- grąžinti galimybę kreiptis žodinei konsultacijai VMI teritoriniame skyriuje, taip pat supaprastinti jų tvarką ir kitų administratorių padaliniuose.

8. Rekomenduojama daugiau informuoti visuomenę apie mokesčių svarbą pabrėžiant ne tik tai, jog mokesčiai- prievolė valstybei, bet ir nurodant, jog šios srities supratimas ir mokesčių planavimas yra naudingas kiekvienam asmeniui.

LITERATŪRA

1. **Aleknevičienė V.** Finansai ir kreditas: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. - Vilnius: "Enciklopedija", 2005. - 268 p. - ISBN 9986-433-35-5;
2. **Brigham E. F., Daves P. R.** Itermediate financial management (8th edition)- South-Western: Thomson, 2004. - 1038 p. – ISBN 0-324-25891-7;
3. **Brigham E. F., Ehrhardt M.C.** Financial management. Theory and practise. – South-Western: Thomson, 2008. – ISBN 13:978-0-324-42269-6;
4. **Buškevičiūtė E.** Viešieji finansai. – Kaunas: Technologija, 2008. – 464 p. – ISBN 9955-25-016-X;
5. **Černius G**. Namų ūkio finansų valdymas. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 188 p. – ISBN 978-9955-19-279-4;
6. **Dambrauskienė G., Mačernytė-Panomariovienė I.** Lietuvos darbo teisė: schemos ir komentarai. Mokomasis metodinis leidinys. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. – 152 p. – ISBN 978-9955-19-090-5;
7. **Gegieckienė L., Graikšienė A.** Verslumas. – Vilnius: UAB „Ciklonas“, 2009. – 180 p.- ISBN 978-9955-880-24-0;
8. **Holmes K.** The concept of income. A multi-disciplinary analysis, 2001. http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=nmbpgjYOWkoC&oi=fnd&pg=PA3&dq=conception+of+income&ots=HhovBnU4VZ&sig=zQndPleOcgasj2uuZXb5WoB9LFY#v=onepage&q=conception%20of%20income&f=false [žiūrėta 2011-10-10];
9. **Jakštonytė G.** Mokesčių politikos reikšmė smulkaus verslo kūrimuisi // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2009, Nr. 3 (16), p. 57-64.- ISSN 1648-9098;
10. **Jurevičienė D.** Asmeninių finansų pagrindai – Vilnius: Technika, 2010. – 198 p. – ISBN 978-9955-28-262-4;
11. **Kancerevyčius G.** Finansai ir investicijos. – Kaunas: „Smaltijos“ leidykla, 2004. – 880 p. – ISBN 9955-551-40-2;
12. **Kellner H.** Menas valdyti savo pinigus – Vilnius: Mūsų knyga, 2008. – 160 p. - ISBN 978-9955-14-221-8;
13. **Kiyosaki R. T., Lechter S. L.** Pinigų srauto kvadrantas. Turtingojo tėčio vadovas, kaip pasiekti finansinę laisvę – Vilnius: Leidykla Sirokas, 2009. – 256 p. – ISBN 978-9955-740-19-3;

14. **Maeda M. et. al.** The Complete Guide to Investing in Bonds and Bond Funds: How to Earn High Rates of Return – Safely Atlantic Publishing Company, 2009 - 336 p. - ISBN1601382936, 9781601382931;
15. **Meidūnas V., Puzinauskas P.** Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida - Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001. – 64 p. – ISBN 9986-452-79-1;
16. **Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A.** Valstybės finansai. – Kaunas: Technologija, 2009. – 72 p. – ISBN 9955-09-396-X;
17. **Pakroo P.H**. Small business start-up kit – a step-by-step legal guide – Nolo, 2010 – 352 p. - ISBN 9781413310993
18. **Rakauskienė O. G.** Valstybės ekonominė politika. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. – 756 p. – ISBN 9955-19-032-9;
19. **Stačiokas R.** Verslo apmokestinimo įvadas. Mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2003 – 158 p.;
20. **Vveinhardt J. ir kt**. Šiaulių įmonių naudojimasis mokesčių lengvatomis už motyvuojančias įmokas darbuotojų naudai // Jaunųjų mokslininkų darbai. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008, Nr. 4 (20), p. 258-265. – ISSN 1648-8776;
21. 1991 gegužės 21 d. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas Nr. I-1336 // Žin., 1991, Nr. 17-447;
22. 1992 birželio 25 d. Lietuvos Respublikos žemės mokesčio įstatymas Nr.I-2675 // Žin., 1992, Nr. 21-612;
23. 1996 gegužės 21 d. Lietuvos Respublikos Sveikatos draudimo įstatymas Nr. I-1343 // Žin., 2002, Nr. 123-5512;
24. 1999 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas Nr. VIII-1185// Žin., 2003, Nr. 28-1125;
25. 1999 birželio 3 d. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas Nr. VIII-1212 // Žin., 1999, Nr. 55-1765;
26. 1999 m. liepos 7 d. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas Nr. VIII-1312 // Žin., 1999, Nr. 66-2127;
27. 2000 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas Nr. VIII-1835 // Žin., 2000, Nr. 64-1914;
28. 2001 gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas Nr. IX-675 // Žin., 2001, Nr. 110-3992;
29. 2002 kovo 5 d. Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas Nr. IX-751 // Žin., 2002, Nr. 35-1271;

30. 2002 m. liepos 2 d. Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas, Nr. IX-1007 // Žin., 2002, Nr. 73-3085;
31. 2003 m. liepos 4 d. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas Nr. IX-1709 // Žin., 2003, Nr. 74-3424;
32. 2004 m. balandžio 13 d. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas Nr. IX-2112 // Žin., 2004, Nr. 63-2243;
33. 2005 birželio 7 d. Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas Nr. X-233 // Žin., 2005, Nr. 76-2741;
34. 2007 m. sausio 18 d. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas Nr. X-1023 // Žin., 2007, Nr. 17-626;
35. http://hubpages.com/hub/4_Different_Types_of_Income [žiūrėta 2011-08-10];
36. http://www.altiusdirectory.com/Finance/personal-finance-I.html [žiūrėta 2011-08-10];
37. http://www.dnbnord.lt/lt/privatiems-klientams/taupymas-ir-investavimas/investiciniai-fondai/ [žiūrėta 2011-11-01];
38. http://www.investicijos.net/investicijos-i-nekilnojama-turta [žiūrėta 2011-11-01];
39. http://www.vpk.lt/svietimas/index.php?fuseaction=products.view&mid=17&cid=141&id=17 [žiūrėta 2011-11-01];
40. **Statistikos departamento duomenys.** Užimtumas (vidaus koncepcija). Požymiai: ekonominės veiklos rūšis (EVRK 1.1), statistiniai rodikliai ir metai. http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2010217&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=6053&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14= [žiūrėta 2011-08-20];
41. **Statistikos departamento duomenys.** Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir indeksai . Požymiai: lytis, tipas, sektorius, statistiniai rodikliai ir ketvirtis. http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3060311&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=8679&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14= [žiūrėta 2011-11-12]
42. VMI prie LR FM vidiniai resursai.

Daukšaitė L. Fizinių asmenų pajamų šaltiniai ir jų apmokestinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, finansų ir mokesčių katedra 2011. – 66 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuoti fizinių asmenų pajamų šaltiniai ir jų apmokestinimo ypatumai, iškelta žmonių nenoro planuoti ir domėtis mokesčiais, taikomais jų gaunamoms pajamoms, problema. Darbe pateiktos rekomendacijos, kaip gyventojai galėtų valdyti savo gaunamas pajamas atsižvelgdami į apmokestinimo sistemą. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu nagrinėjami žmonių pajamų šaltiniai, pateikiama pajamų samprata bei nurodomi pagrindiniai fiziniams asmenims taikomi mokesčiai. Antroje dalyje pateikta dažniausiai pasitaikančių gyventojų pajamų rūšių apmokestinimo analizė, o trečioje dalyje atliktas jų palyginimas, atsižvelgiant į mokesčių apskaičiavimo paprastumą bei nustatant, kuriose srityse yra mažiausia mokestinė našta. Ketvirtoje tyrimo dalyje nagrinėjamas respondentų požiūris į mokesčius ir polinkis planuoti savo pajamas atsižvelgiant į jų apmokestinimą.

Pagrindiniai žodžiai: fizinių asmenų pajamų šaltiniai, mokestis, pinigų srauto kvadrantas, mokesčių planavimas.

Daukšaitė L. Resources of personal income and taxes applied to them / Master`s work in finance management / Supervisor doc. dr. G. Černius. – Vilnius: faculty of economics and finance management, department of finance and taxes, Mykolas Romeris university, 2011. – 66 p.

ANOTATION

In this master`s work main resources of personal income and main taxes applied to them were analysed and indicated the problem of human avoidance to be interested in taxes. Recommendations how people could manage their earnings according to lower taxes are discussed in this research. In first part theoretical aspects of personal income resources are detailed, conception on income is indicated and and main taxes on personal earnings are described. In second part of work there is given an analysis of taxes on some of main income resources of individuals. In third part the comparison of taxation of these earnings is specified. The fourth section represents public opinion about taxes and how much people are tend to plan their earnings by following taxes.

Key words: resources of personal income, tax, cash flow quadrant, tax planning.

Daukšaitė L. Fizinių asmenų pajamų šaltiniai ir jų apmokestinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, finansų ir mokesčių katedra 2011. – 66 p.

SANTRAUKA

Gaunamų pajamų suma yra vienas iš pagrindinių kriterijų, kuriuo matuojamas žmogaus išskirtinumas iš kitų, jo ekonominė, o kartais ir socialinė, gerovė, gebėjimas įsigyti norimas prekes bei paslaugas. Finansų valdymą ir tinkamo pajamų šaltinio pasirinkimą žmonės neretai supranta kaip pajamų uždirbimo būdo pasirinkimą atsižvelgiant tik į galimų gauti pinigų sumą, neatsižvelgiant į jų apmokestinimą. Dėl šios priežasties analizuojant skirtingus fizinių asmenų pajamų šaltinius darbe siekiama juos palyginti atsižvelgiant ir į apmokestinimo sistemą. Tai atlikta nustatant pagrindinius gyventojų gaunamoms pajamoms taikomus mokesčius bei paskaičiuojant realiai joms taikomus mokesčius įvairiomis aplinkybėmis. Nustatyta, jog didžioji dauguma Lietuvos visuomenės uždirba pajamas darbo santykių, tačiau tyrimo eigoje matyti, jog tai sritis, kurioje taikomi didžiausi mokesčiai, todėl ir sumos, gaunamos atskaičius prievolę valstybei, yra mažiausios.

Tyrime keliami uždaviniai: visapusiškai ir išsamiai pateikti bei palyginti fizinių asmenų pajamų šaltinius ir, išanalizavus mokesčių sampratą ir jų funkcijas Lietuvoje, apibūdinti skirtingų fizinių asmenų pajamų šaltinių apmokestinimo panašumus ir skirtumus bei privalumus ir trūkumus. Kiti uždaviniai buvo nustatyti populiariausius fizinių asmenų pajamų šaltinius bei nurodyti tokį pasirinkimą lemiančius veiksnius vadovaujantis statistiniais duomenimis bei atliktos respondentų apklausos duomenimis, kurios metu gauta informacija apie jų nuomones, susijusias su pajamų uždirbimu ir apmokestinimu.

Atliekant tyrimą, duomenų rinkimui buvo naudojami šie metodai: mokslinės literatūros bei teisės aktų analizė, statistinių duomenų analizė, respondentų apklausa anketavimo būdu ir gautų rezultatų analizė, apibendrinimas.

Tyrimo metu gauti rezultatai parodo, kad žmonės paprastai mažai domisi mokesčiais ir jų aktualijomis bei neplanuoja savo pajamų atsižvelgdami į juos, nors ir žino, kur kreiptis mokestinei konsultacijai. Nepaisant to, didžioji dalis visuomenės gauna su darbo santykiais ar jų esmę atitinkančiais santykiais susijusių pajamų, bet yra nepatenkinti savo uždirbamomis pajamomis ir norėtų pakeisti savo pajamų šaltinį. Taip pat nustatyta, kad labiausiai mokesčiais domisi tie, kurie uždirba didžiausias sumas.

Visa tai pateikta įvade, išvadose ir keturiuose darbo skyriuose.

Daukšaitė L. Resources of personal income and taxes applied to them / Master`s work in finance management / Supervisor doc. dr. G. Černius. – Vilnius: faculty of economics and finance management, department of finance and taxes, Mykolas Romeris university, 2011. – 66 p.

SUMMARY

The sum of personal earnings is one of the main criteria to measure how person is different from the others, it shows his economic and sometimes even social wealth, the ability to get products and services which he or she wants to have. Very often people think only about future money income without tax management when they talk about finance management and personal income resources. This is the reason why in this research by analysing different income resources at the same time the influence of taxes and tax system is taken into account. This is done by determining the main taxes applyed to human earnings and comparing them by calculating with real numbers. It is measured that the majority of lithuanians get money by working with labour contract even if taxes in this field are the highest and so the amount of money which people can get is the smallest.

The purposes of work: to present the comprehensive comparison of different personal income resources and give the similarities and differences and advantages and disadvantages of them after influence of taxes. Other purposes- to find our the most popural personal income resources and to get information about reasons for this popularity by analysing data numbers and information of the results of survey. The methods of research: the analysis of scientific literature and legislations, statistical analysis, questionnaire survey and analysis of the results.

The results of study show that people are usuallty not interested in taxes and lates news of them and they don`t plan their incomes according to tax system even if they have ability to get all information about taxes and they know where people can do it for free. Inspite of this, majority of community works with labour contract and people are not satisfyed with their possition and money they get for that. Moreover, they would like to change their income resource. Also it is determined, that the more people earn, the more they are interested in taxes.

All of this is presented in the introduction, conclusions and four chapters.

PRIEDAI

Apklausos anketa, pateikta respondentams **1 PRIEDAS**

1. Jūsų lytis:

a) Vyras

b) Moteris

2. Jūsų amžius:

a) iki 18

b) 18-22

c) 23-29

d) 30-39

e) 40-49

f) 50 ir daugiau

3. Jūsų išsilavinimas:

a) Pradinis

b) Pagrindinis

c) Vidurinis

d) Aukštesnysis

e) Nebaigtas aukštasis

f) Aukštasis

4. Kas jūsų manymu yra pajamos?

a) Gaunami pinigai

b) Nauda, gauta pinigais, pridedant tai, kas gauta prekėmis ar paslaugomis

c) Pinigai, taip pat nauda, gauta prekėmis ar paslaugomis ir turimo turto vertės padidėjimas, duodantis naudą ateityje

5. Jūsų vidutinės gaunamos pajamos atėmus mokesčius per mėnesį (Lt):

a) 500 ar mažiau

b) 501-1000

c) 1001-1500

d) 1501-2000

e) 2001-2500

f) 2501-3000

g) daugiau nei 3000

6. Ar esate patenkinta/as savo uždirbamomis pajamomis?

a) Taip

b) Ne

7. Kiek pajamų per mėnesį (atskaičiavus mokesčius valstybei) siektumėte gauti (Lt)?

a) iki 1000

b) 1001-2000

c) 2001-3000

d) 3001-4000

e) Daugiau nei 4000

8. Kokiu pagrindu dabar uždirbate didžiąją dalį savo pajamų (galimi keli variantai)?

a) Darbo santykių pagrindu

b) Vykdau individualią veiklą (pagal pažymą, verslo liudijimą ar žemės ūkio veikla)

c) Turiu savo verslą

d) Pajamas uždirbu iš investavimo

e) Autoriniai, honorarai

f) Kita

9. Ar norėtumėte pakeisti savo veiklos, iš kurios gaunate pajamas, pobūdį (pvz., jei esate samdomas darbuotojas, ar norėtumėte turėti savo verslą ar pradėti profesionaliai investuoti, ar užsiimti individualia veikla ir pan.)? Jei turite daugiau nei vieną pajamų šaltinį, ar norėtumėte kurį nors iš jų pakeisti arba užsiimti dar viena/keliomis papildoma/papildomomis veiklomis?

a) Taip

b) Ne

10. Jei taip, tai kokiu būdu norėtumėte gauti didžiąją dalį savo pajamų?

a) Darbo santykių pagrindu

b) Vykdydamas individualią ar žemės ūkio veiklą

c) Turėti savo verslą

d) Užsiimti investavimu

e) Užsidirbti pajamas autorinių, honorarų sutarčių pagrindu

f) Kita (nurodyti pačiam)

11. Ar domitės mokesčiais, taikomais jūsų uždirbamoms pajamoms ir Lietuvos mokesčių sistema?

a) Visai nesidomiu

b) Domiuosi tik tais mokesčiais, kurie taikomi mano uždirbamoms pajamos

c) Nuolatos seku mokesčių aktualijas

12. Ar planuojate savo pajamas atsižvelgdama/as į jų apmokestinimą?

a) Ne

b) Kartais planuoju, bet ne visada

c) Visada lyginu ir, jei įmanoma, sprendimus priimu pagal tai, kur mažiausia mokestinė našta

13. Ar naudojatės gyventojų pajamų mokesčio lengvatomis?

a) Taip

b) Ne

c) Nežinau, kokios taikomos lengvatos

14. Ar žinote, kur prireikus galėtumėte kreiptis dėl nemokamos konsultacijos mokesčių klausimais?

a) Taip

b) Ne

VMI duomenys apie vidutiniškai vienam asmeniui išmokėtas pajamas pagal pajamų rūšių grupes

2 PRIEDAS

Pajamų rūšies kodas (-ai)		Pajamų rūšies pavadinimas	Vidutiniškai vienam gyventojui išmokėta pajamų, litais			Pajamos, tūkst. litų			Gyventojų, gavusių atitinkamas pajamas, skaičius		
			2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %
A klasės	01	Su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios išmokos	20.930	19.462	93,0%	31.745.30	26.413.54	83,2%	1.516.76	1.357.14	89,5%
	03	Ligos, motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos	3.024	4.368	144,4%	1.661.377	2.175.487	130,9%	549.355	497.999	90,7%
	11, 13, 14, 15, 16, 17, 18	Nekilnojamojo daikto, privalomai registruotino kilnojamojo daikto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos	9.187	1.211	13,2%	1.128.711	79.528	7,0%	122.857	65.650	53,4%
	21, 32	Palūkanos už vertybinius popierius, indėlius, suteiktas paskolas ir kt.	9.227	13.600	147,4%	424.401	369.753	87,1%	45.998	27.188	59,1%
	23, 24	Nekilnojamojo daikto nuomos išmokos	8.772	7.159	81,6%	635.304	436.865	68,8%	72.426	61.024	84,3%
	26, 31	Išmokos iš paskirstytojo pelno (dividendai)	33.780	10.989	32,5%	2.125.873	384.107	18,1%	62.932	34.953	55,5%
	29	Žemės ūkio veiklą vykdančios kooperatinės bendrovės (kooperatyvo) išmokėtos apyvartai proporcingos išmokos	0	6.073	-	0	61	-	0	10	-
	33	Kompensacinės išmokos, išmokėtos pagal LR žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymą	38.317	32.546	84,9%	221.700	242.793	109,5%	5.786	7.460	128,9 %
	44	Tantjemos	49.872	95.833	192,2%	45.035	64.688	143,6%	903	675	74,8%
	45, 46	Prizai ir laimėjimai (įskaitant loterijų laimėjimus), dovanos	0	2.381	-	0	4.000	-	0	1.680	-
	47	Stipendijos	2.756	3.547	128,7%	824	312	37,9%	299	88	29,4%
	48	Pensijos, pensijų anuitetai, rentos	18.755	986	5,3%	12.341	73	0,6%	658	74	11,2%
	50, 51, 52	Sporto veiklos ir atlikėjų veiklos išmokos (nesusijusios su darbo santykiais ir ne iš individualios veiklos)	13.459	10.721	79,7%	36.312	37.106	102,2%	2.698	3.461	128,3 %
	61, 62	Autoriniai atlyginimai, honorarai	11.627	8.383	72,1%	871.384	412.582	47,3%	74.946	49.216	65,7%
	70	Kitos su darbo santykiais nesusijusios ir ne individualios	2.321	3.484	150,1%	119.861	55.729	46,5%	51.643	15.994	31,0%

Pajamų rūšies kodas (-ai)		Pajamų rūšies pavadinimas	Vidutiniškai vienam gyventojui išmokėta pajamų, litais			Pajamos, tūkst. litų			Gyventojų, gavusių atitinkamas pajamas, skaičius		
			2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %
		veiklos išmokos									
	71	Pensijų kaupimo išmokos	7.121	4.679	65,7%	983	4.834	491,9%	138	1.033	748,6 %
	72	Gyvybės draudimo išmokos	14.292	5.753	40,3%	209.393	175.602	83,9%	14.651	30.521	208,3 %
	35, 90, 93, 94, 95,	Individualią veiklą (įskaitant individualią žemės ūkio veiklą) vykdančiam gyventojui išmokėtos išmokos	15.901	17.300	108,8%	6.106	3.149	51,6%	384	182	47,4%
	Iš viso:		**22.397**	**20.720**	**92,5%**	**39.244.95**	**30.860.21**	**78,6%**	**1.752.25**	**1.489.32**	**85,0%**
B klasės	12	Vertybinių popierių pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos	206.180	162.659	78,9%	5.693.244	3.828.834	67,3%	27.613	23.539	85,2%
	13, 16, 17, 18	Kito turto pardavimo ar kitokio perleidimo nuosavybėn pajamos	6.399	17.944	280,4%	126.830	309.216	243,8%	19.821	17.232	86,9%
	25, 27, 28	Neribotos civilinės atsakomybės vieneto dalyvio pajamos iš pelno po apmokestinimo	48.682	17.378	35,7%	548.404	155.866	28,4%	11.265	8.969	79,6%
	30, 34	Pajamos iš realizuotos žemės ūkio produkcijos, įskaitant gyventojo pajamas už parduodamas paties surinktas miško gėrybes (2008 m., 30 kodas); gyventojo pajamas už parduodamas paties surinktas miško gėrybes (2009 m., 34 kodas)	7.538	5.208	69,1%	560.158	4.989	0,9%	74.311	958	1,3%
	35, 91	Ūkininko ir jo partnerių pajamos už ūkininko ūkyje, įregistruotame Ūkininko ūkio įstatymo nustatyta tvarka, vykdoma žemės ūkio veiklą (2008m., 91 kodas); pajamos iš žemės ūkio veiklos, ne tik ūkininkų bei jų partnerių, bet ir kitų individualią žemės ūkio veiklą vykdančių asmenų (2009 m., 35 kodas)	30.363	25.792	84,9%	2.065.261	2.394.884	116,0%	68.019	92.853	136,5 %
	36	Tiesioginės išmokos, išmokėtos pagal LR žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymą bei pagal kitus tokių išmokų išmokėjimą reglamentuojančius teisės aktus	37.229	37.328	100,3%	331.826	774.341	233,4%	8.913	20.744	232,7 %
	42,	Azartinių lošimų, loterijų	37.800	30.004	79,4%	56.661	46.267	81,7%	1.499	1.542	102,9

Pajamų rūšies kodas (-ai)	Pajamų rūšies pavadinimas	Vidutiniškai vienam gyventojui išmokėta pajamų, litais			Pajamos, tūkst. litų			Gyventojų, gavusių atitinkamas pajamas, skaičius		
		2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %	2008 m.	2009 m.	palyg., %
43	laimėjimų pajamos									%
70	Kitos pajamos	8.732	8.294	95,0%	40.786	30.255	74,2%	4.671	3.648	78,1%
90, 92, 93	Individualios veiklos pajamos (įskaitant ir individualios veiklos, vykdomos pagal verslo liudijimą)	23.726	16.920	71,3%	943.852	548.894	58,2%	39.781	32.440	81,5%
	Nenustatyta	9.318	32.526	349,1%	335	130	38,8%	36	4	11,1%
Iš viso:		**50.860**	**46.472**	**91,4%**	**10.367.357**	**8.093.676**	**78,1%**	**203.843**	**174.164**	**85,4%**